प्रकाशित मिति २०७०।०७।३१

सामाजिक परीक्षण प्रतिवेदन २०७०

पेश गरिने निकाय

जिल्ला विकास समिति, पर्वत

तयार गर्ने

मण्डेला ईन्जिनियरिङ कन्सल्टेन्सी प्रा.लि.,

किर्तिपुर,२

३१ कार्तिक २०७१

विषय सूची

१. पृष्ठभुमि....4

१.१. भूमिका....4

१.२ औचित्य....5

१.३ उद्देश्य....6

२. अध्ययन विधि तथा चरणहरु....7

२.१ सुचनाको श्रोतः....7

२.२ सुचना संकलन विधि र प्रक्रियाः....7

२.३ सुचनाको विश्लेषण र प्रस्तुतीः....8

२.४ अन्तिम प्रतिवेदन तयारीः....8

२.५ अध्ययनको सिमा....8

३. छलफल कार्यक्रमको विवरण....8

३.१ सहभागीहरुका सुझाव तथा प्रतिक्रियाहरुः....9

३.२. सहभागीबाट आएका प्रतिक्रिया तथा सुझाव र त्यसमाथि भएको थप विश्लेषणको सारसंक्षेपः....9

४. स्थानीय निकाय र विषयगत कार्यालयको विवरण....11

४.१. जिल्ला विकास समिति पर्वत....11

४.१.१. परिचय र पृष्ठभूमि....11

४.२ आर्थिक तथा सामाजिक अवस्था....11

४.२.१. उत्पादन....11

४.३ प्रशासनिक विभाजन तथा जनसंख्या....12

४.४ प्राकृतिक सुन्दरता....13

४.५ जिल्लाको सडक, खानेपानी तथा सरसफाई....13

४.६ शिक्षा तथा स्वास्थ्य....13

४.७ खोला, नदिनाला....14

४.८ सञ्चार....14

५. स्थानीय निकायको प्राथमिकता तथा लक्ष्यहरु....15

६. आ.व. २०७०/७१ आषाढ मसान्त सम्मको आम्दानी तथा खर्चको विवरण....15

६.१. जिल्ला विकास समितिको कूल खर्चको विवरण....16

६.२. राजस्व वाडफांड बाट प्राप्त आय सम्बन्धी विवरण....17

६.३. आन्तरिक श्रोत संकलनमा देखिएका समस्याहरु....17

७. आ.व. २०७०।७१ को वार्षिक समीक्षा 17

७.१. जनसंख्या तथा सामाजिक विकास समिति अन्तर्गत : 17

७.२. कृषि, वन तथा वातावरण समितिः 18

७.३. जलस्रोत तथा भूमि समिति 18

७.४. पूर्वाधार तथा संरचना विकास समितिः 18

७.५. विभिन्न कार्यालयहरुको कार्य सम्पादन तथा प्रगति सम्बन्धमा उठेका जिज्ञासा तथा सवालहरुः 18

७.६. प्रस्तुती : 20

७.७. उठेका सवालहरु 21

७.८. निष्कर्षः 22

८. पर्वत जिल्ला स्थित सरकारी कार्यालयको बार्षिक बजेट तथा खर्चको विवरण 23

९. गत आर्थिक बर्षका मुख्य मुख्य नीतिहरु 24

१०. गतआर्थिक बर्षका मुख्य उपलब्धि तथा सवल पक्षहरु 24

११. जिल्ला विकास समितिले पहिचान गरेका जिल्लाका अवसर तथा सम्भावनाहरु : 25

१२ .सामाजिक जिम्मेवारी र कार्य सम्पादनको लेखाजोखा 25

१३. सामाजिक जिम्मेवारी वहनको क्षेत्र तथा क्षमताः 28

१४. मुख्य मुख्य चुनौती तथा कमि कमजारीहरु (बुँदागत रुपमा) 29

१५. सामाजिक जिम्मेवारी पुरागर्न स्थानीय निकायले चाल्नुपर्ने कदमहरु तथा सुझावहरु : 29

१६. निष्कर्ष तथा सुझाब 31

१६.१. सामजिक परीक्षणबाट देखिएका सवल पक्षहरु (Strength) 31

१६.२.सामाजिक परीक्षणबाट देखिएका चुनौती वा कमिकमजोरीहरु (**Challenges & Weakness**) 31

१६.३. मुख्य उपलब्धी : 31

१६.४ सिकाई 32

१६.५ सामाजिक जिम्मेवारी पुरागर्न जिविसले चाल्नुपर्ने कदमहरु (Suggestions) 32

१६.६. निष्कर्षः 32

अनुसुची १ 33

१७. जिल्ला विकास समिति पर्वतको कर्मचारी र पदपूर्ति सम्बन्धि विवरण 33

सन्दर्भ सामाग्री 34

१. पृष्ठभुमि

सार्वभौमसत्तासम्पन्न नेपालीजनतालाई विकेन्द्रीकरणको मर्म अनुरुप सरल र सहजप्रकृयावाट गुणात्मक सेवाप्रवाहगर्न सकिएमामात्र स्थानीय स्वायत्तशासन ऐनले परिकल्पना गरेका उद्धेश्यहरु पुरा हुनसक्दछन् । यसकालागि स्थानीयनिकायसंग सम्वद्ध पक्षहरुको कार्य शैली र संस्कारमा सकारात्मक परिवर्तन अपरिहार्य हुन्छ । स्थानीयनिकायहरुले प्रस्तुतगहनजिम्मेवारी वहनगर्न उनीहरुसंग विद्यमान ज्ञान, सीप र धारणाको विकास गर्नकालागि सस्थासंग आवद्ध मानवश्रोतको क्षमताअभिवृद्धि उत्तिकै आवश्यक हुन्छ । यसकाअतिरिक्त संगठनको संरचनाअन्तरगतनिर्दिष्ट शाखाहरुमाकार्यरत कर्मचारीहरुलाई तोकिएकाकामजिम्मेवारी र जवाफदेहिपूर्वक सम्पादन गरे नगरेको र सेवाप्रवाहप्रभावकारी भएनभएको सम्बम्धमा सेवाग्राहीबाट निरन्तर पृष्ठपोषण लिनुपर्ने हुन्छ । जनताप्रतिको उत्तरदायित्व सुनिश्चितगर्नको लागि सामाजिक परिक्षण, सार्वजनिक सुनुवाई, सार्वजनिक परिक्षण जस्ता औजारहरुको प्रयोग गरिनु पर्दछ ।

१.१. भूमिका

स्थानीय स्वायत्त सरकार भनेको विकेन्द्रीकरणको सिद्धान्तमा आधारित जनताको सबैभन्दा नजिकको लोकतान्त्रिक निकायहो जसलाई एक निश्चित भौगोलिक क्षेत्रभित्रका जनताका दैनिक जीवनमा आईपर्ने जनचासोका विषयमा पूर्णरुपमा **responsible and accountable**हुन्छन् र जनताको जिविकोपार्जनमा सहजता आउँछ भन्ने विश्वास गरिन्छ । स्थानीय स्तरका जनताको आर्थिक, सामाजिक, शैक्षिक तथा राजनैतिक सवलीकरणको जिम्मेवार निकायको रुपमा रहेको स्थानीय निकायहरुको व्यवहार सधैं जनमुखी, जनउत्तरदायी तथा पारदर्शी हुनुपर्ने पनि यसको अर्को एक आधारभुत विषेशता हो । यीनै निकायहरुको व्यवहारको आधारमा स्थानीय जनताले आफ्नो धारणा बनाउने र राज्यप्रतिको सन्तुष्टी तथा असन्तुष्टीहरु व्यक्त गर्ने भएकोले पनि यीनिहरुको व्यवहार सदा जनमुखी, पारदर्शी तथा जनसहयोगी हुन्छ भन्ने विश्वासका साथ नेपालमा पनि स्थानीय स्वायत्त शासनको शुरुवात भएको थियो ।

गत आर्थिक बर्ष ०७०/०७१ भित्र सम्पन्न गरेका विकासका गतिविधिहरुका सामाजिक परिक्षण कार्य सम्पादन गर्नका लागि स्थानीय निकाय सामाजिक परीक्षण कार्यविधि, २०६७ अनुसार जि.वि.स.ले सोही आर्थिक बर्षमा सम्पादन योजना तर्जुमा, नीति निर्माण, कार्यान्वयन, अनुगमन र सेवा प्रवाहले नगरवासीको आर्थिक सामाजिक विकासमा परेका समग्र असरको लेखाजोखा, विष्लेषण र मूल्यांकन गर्ने उद्धेश्यले सामाजिक परिक्षण कार्यक्रम संचालन गरीएको हो । सम्झौतामा उल्लेखित बुँदाहरुका आधारमा योजना निर्माण स्थलमा गई उपभोक्ता समिति तथा सम्बन्धित फर्म कम्पनीको संलग्नताको आधारमा योजना कसरी संचालन भएको छ रु योजना निर्माणमा जनसहभागिता कस्तो छ रु उपभोक्ता तथा सरोकारवालाहरुको सहभागिता कस्तो छ रु यी र यस्ता विषयहरुमा पनि सामाजिक परिक्षण गरीएको छ । संचालित आयोजनाहरुको उद्धेश्य प्राप्तिमा मात्र सहयोग पुर्याउने नभई आयोजनाको सकारात्मक र सुधार गर्नुपर्ने पक्ष अनुभव र दृष्टान्तहरुलाई विश्लेषणगरी निर्णय प्रक्रियाका तहमा पृष्ठपोषण गर्ने गरी सामाजिक परिक्षण गरिएको छ ।

स्थानीय स्वायत्त शासन ऐन २०५५ अनुसार गाउँ विकास समिति, नगरपालिका तथा जिल्ला विकास समितिहरुलाई नेपालमा स्थानीय सरकारको रुपमा परिभाषित गरिए अनुरुप यी सबै निकायहरुको आ-आफ्नै जिम्मेवारी तथा दायित्व छ । यीनीहरु मध्ये पनि जिल्ला विकास समिति झन् यस्तो निकायको रुपमा रहेको छ जसको छुट्टै भौगोलिक क्षेत्र छैन जहाँ गा.वि.स. तथा नगरपालिकाहरुको उपस्थिति नहोस् । यसले के देखाउँछ भने जिल्ला विकास समिति भनेको जनताका तहका स्थानीय निकायहरुको काममा एकरुपता तथा तादम्यता ल्याउनका लागि समन्वय तथा सहजीकरण गरिदिने निकाय हो । यति हुंदाहुँदै पनि जिल्ला स्तरीय योजनाहरु जसमा २ वा २ भन्दा बढी गाविसहरुको क्षेत्रलाई समेटेको हुन्छ, त्यस्तै गरी केन्द्रीय स्तरका योजनाहरुको पनि अनुगमन तथा प्राविधिक सहयोग उपलब्ध गराई quality assurance मा भूमिका खेली स्थानीय सामुदायिक विकासमा जनसहभागितालाई अभिवृद्धि गरी गुणात्मक सामाजिक रुपान्तरणमा सहयोगीको भूमिका खेल्नु यसको मुख्य दायित्व भित्र पर्ने भएकोले जिल्ला विकास समितिले संचालन गरेका हरेक आयोजनाहरुको सामाजिक परिक्षण हुनु व्यवहारिक मानिन्छ ।

१.२ औचित्य

योजना भन्नाले समुदाय तथा स्थानीय तहमा वस्तु र सेवाको माग र आपुर्तिलाई व्यवस्थित र प्रभावकारी बनाउन सहभागितामूलक रुपमा सरकार, नागरिक समाज, लक्षित वर्ग तथा स्थानीय सरोकारवालाहरुको सहभागिता के, कति, कहाँ, किन, कहिले र कसका लागि भनि किटान गरी निश्चित संरचनागत ढाँचामा तयार गरिएको लिखित दस्तावेज हो भन्ने यसको सैद्धान्तिक आधार हो भने कानुनमा व्यवस्था भए अनुसार योजना पहिचान देखि छनौट अनि कार्यान्वयन सम्मका चरणहरु सिलसिलावद्ध रुपमा पालन गर्नु यसको कानुनी आधार मानिन्छ, जसलाई हरेक जिल्ला विकास समितिहरुले पालन नगरी नहुने भएकोले यसैका वरिपरी रही दिर्घकालीन तथा आवधिक तथा बार्षिक योजनाहरु निर्माण तथा कार्यान्वयन गर्ने गरिन्छ ।

नेपालमा स्थानीय स्वायत्त शासन ऐन २०५५ लागू भए पश्चात यस भन्दा अघि केन्द्रीय सरकारी निकायले स्थानीय विषयगत कार्यालयहरुको माध्यमबाट वा सिधै आँफै गर्ने गरेका योजनाहरुको सञ्चालन र व्यवस्थापन गर्ने गरी कानुनी र आर्थिक आधार तय गरी त्यही अनुरुपको एकमुष्ठ अनुदान प्रणालीको व्यवस्था भए अनुसार स्थानीय निकायहरुको जिम्मेवारी थपिएको छ र सिमित साधन श्रोतको प्रयोग गरी प्राथमिकताको आधारमा योजना निर्माण गर्नु र कार्यान्वयन गर्नु बाध्यता रहेको त छ नै त्यसमा पनि well being of people, participation, equity/inclusiveness, transparency, accountability, quality, meeting the targets, adherence to statutory and procedural standards, social benefits, sustainability आदि लगायतका सवालहरुको उत्तर खोज्नु आवश्यक मात्र नभइ अपरिहार्य नै भएकोले जिल्ला विकास समिति पर्वत अनि यस

अन्तर्गत अन्य विषयगत कार्यालयहरुले सम्पादन गरेका आयोजनाहरुको सामाजिक परीक्षण गरी यो प्रतिवेदन तयार गरिएको छ ।

१.३ उद्देश्य

समय सापेक्ष तथा जनचाहना अनुरुप गुणात्मक विकासको माध्यमबाट स्थानीय आवश्यकताको दिगो समाधान, जनताहरुमा स्थानीय निकाय, लोकतान्त्रिक व्यवस्था, सरकार तथा राज्य प्रति सकारात्मक धारणाको विकास गराउनु तथा स्थानीय निकायलाई सामाजिक उत्तरदायित्व प्रति बढी जिम्मेवार बनाउनु सामाजिक परीक्षण अवधारणाको दीर्घकालिन उद्देश्य हो भने यसका विशिष्ट उद्देश्यहरु यसप्रकार छन् :

- जिल्ला विकास समिति, पर्वतबाट भएका सेवा प्रवाह र संचालित कार्यक्रमहरुको सामाजिक परिक्षण गर्ने ।
- जिल्ला विकास समितिवाट संचालित योजनाहरुमा दलित, महिला र पिछडीएका वर्गको उचित प्रतिनिधित्व भए नभएको थाहा पाउने
- जिल्ला विकास समितिबाट संचालित योजना कार्यक्रमको कार्यान्वयन स्थिति जानकारी लिने, सुधार गर्नुपर्ने विषयमा स्थानीयहरु सँग छलफल गर्ने र सुझाब पेश गर्ने।
- कार्यक्रममा सम्बन्धित निकायको अनुगमनको प्रभावकारीताको विषयमा जानकारी लिने ।
- सेवाप्रदायक निकाय र सेवाग्राहीहरुका विचमा सम्बन्ध बलियो बनाउनका लागि अवश्यक भूमिका खेल्ने ।
- योजनाको आम्दानी खर्च तथा अन्य विवरणहरु आम उपभोक्ताहरुविच हुने प्रणालीको बारेमा बुझ्ने ।
- कार्यक्रम प्रति जनचासो बृद्धि गरी सम्बन्धित सरोकार वालाहरुको कार्यक्रम/योजनामा जबाफदेहिता बढाउने ।
- स्थानीय निकायबाट संचालित सेवाको उपलब्धि र पहुँच कस्तो छ जनताहरुको त्यसमा पहुँचको अवस्था कस्तो छ । जनसहभागिता बढाउन कसरी प्रभावकारी उपाय अपनाउन सकिन्छ, छलफल चलाउने र सुझाब संकलन गर्ने,
- सेवा प्रदयकहरुलाई सेवाग्राहीहरु प्रति सदैव जवाफदेही बनाउन भूमिका खेल्ने ।
- सम्पुर्ण कार्यक्रमको अनुगमन गरी सामाजिक परिक्षण गरी प्रगति प्रतिवेदन जिल्ला विकास समिति पर्वतमा पेश गर्ने ।
- स्थानीय निकाय (विषयगत कार्यालय) समेतले गत आ.व.मा हासिल गरेका मुख्य मुख्य सामाजिक उपलब्धि तथा सामाजिक उत्तरदायित्व निर्वाहको लेखाजोखा गर्नु ।
- आगामी आ.व. को योजना तर्जुमाका लागि आधार तय गर्नु तथा मार्गदर्शन गर्नु ।
- स्थानीय निकायलाई पिछडिएका वर्ग, क्षेत्र, लिंग, र समुदाय प्रति बढी संवेदनशील तथा downward accountability तर्फ सजग गराउनु र
- स्थानीय स्वायत्त शासन ऐन २०५५ तथा नियमावली २०५६ ले तोकेका सामाजिक जिम्मेवारीहरु प्रति स्थानीय निकायलाई बढी सजग र सचेत गराउनु ।

२. अध्ययन विधि तथा चरणहरु

सामाजिक परिक्षण प्रयोजनका लागि सम्वन्धित ऐन तथा नियमावलीहरु जस्तैः स्थानीय स्वायत्त शासन ऐन २०५५, नियमावली २०५६, स्थानीय निकाय आर्थिक प्रशासन नियमावली २०६४ लगायत जिल्ला विकास समिति तथा जिल्ला स्थित विषयगत कार्यालय समेतबाट गत आ.व.मा सम्पन्न गरेका आयोजना तथा कार्यक्रमहरुको प्रगति तथा उपलब्धीसँग सम्बन्धित विवरण संकलन गरी सामाजिक उत्तरदायित्वका बारेमा योजनाले खेलेको भूमिकाको विश्लेषण गरिएको छ । जिल्ला विकास समितिका बिभिन्न शाखाहरु जस्तैः योजना, प्रशासन, स्टोर, अकाउन्ट आदिबाट आवश्यकता अनुसारको सुचनाहरु संकलन गरी प्रतिवेदन तयार गरिएको हो । त्यस्तै गरी जि.वि.स.का सम्बन्धित शाखाका कर्मचारीहरुसँग सामुहिक वा व्यक्तिगत छलफल विधिलाई पनि अध्ययनको क्रममा अपनाइएको छ । सर्वसाधारण नागरिकहरुको जिल्ला विकास समितिका गतिविधि तथा सेवा प्रवाह प्रतिको धारणा तथा गुनासाहरु बुझ्नका लागि अनुसुची २ अनुसारको check list को प्रयोग गरी अनौपचारिक छलफलको माध्यमबाट समेत आवश्यक सुचना तथा तथ्यांकहरु संकलन गरी आएका नतिजाहरुलाई सामान्यीकरण गरिएको छ । यसका लागि निम्न चरणहरु अपनाइएको थियो :

चरण १ : जिल्ला विकास समिति तथा विषयगत कार्यालयबाट आयोजनाका बारेका सुचना संकलन ।

चरण २ : सम्बन्धित शाखाका कर्मचारी तथा प्रगति विवरण अध्ययन गरी ड्राफ्ट् प्रतिवेदन तयारी र सर्वपक्षीय भेलामा छलफल ।

चरण ३ : सर्वपक्षीय भेलाबाट आएका महत्वपूर्ण विचारहरु तथा तिनका विषयमा जिल्ला विकास समितिका तर्फबाट दिईएको पुष्ट्याईं समेत समावेश गरी अन्तिम प्रतिवेदन तयारी र जिल्ला विकास समितिमा पेश ।

२.१ सुचनाको श्रोतः

सुचना संकलनका लागि मूलत प्राथमिक श्रोतलाई बढी महत्व दिईएको छ भने सम्बन्धित ऐन, नियमावली तथा निर्देशिकाको अध्ययन, पूर्व कार्य समिक्षा, पूर्व प्रकाशित सम्बन्धित सामाग्रीको अध्ययन, जि.वि.स., विषयगत कार्यालय तथा सम्बन्धित गा.वि.स.बाट उपलब्ध तथ्यांकलाई पनि यस अध्ययनको उपयुक्त सुचनाको श्रोतको रुपमा उपभोग गरिएको थियो ।

२.२ सुचना संकलन विधि र प्रक्रियाः

सुचना वा तथ्यांक संकलन कार्यविधिले तोकेकै ढाँचामा सम्बन्धित कार्यालयहरुबाट सुचना संकलन गरियो भने त्यसको सत्यता पुष्ट्याईंका लागि लाभाग्राहीहरुको प्रतिक्रिया तथा सल्लाह सुझाव लिनका लागि अजभअप ष्कित को प्रयोग गरियो । सामाजिक उत्तरदायित्व मापनका लागि स्वयं नागरिक तथा नागरिकहरुका प्रतिनिधिमूलक संस्थाहरुका प्रतिनिधिहरुको सहभागितामा सार्वजनिक भेलामा प्रस्तुत गरी यसमा समावेश गरिएको छ ।

२.३ सुचनाको विश्लेषण र प्रस्तुतीः

संकलित सुचनाको विश्लेषण संख्यात्मक नभई गुणात्मक आधारमा गर्ने प्रयत्न गरिएको छ । त्यसै अनुरुप विश्लेषणका लागि quantitativestatistical tools को मात्र प्रयोग नगरी विषयगत विश्लेषणका विभिन्न विधिहरुलाई पनि प्रयोग गरिएको छ ।

२.४ अन्तिम प्रतिवेदन तयारीः

विभिन्न श्रोतबाट संकलित सुचनाहरुको अवश्यकता अनुरुपको विश्लेषण तथा विवेचना गरी तयार गरिएको ड्राफ्ट प्रतिवेदनलाई सर्वदलीय तथा सर्वपक्षीय भेलामा प्रस्तुत गरी त्यसै भेलाबाट उठेका सवालहरुलाई समेत समावेश गरी प्रतिवेदनलाई अन्तिम रुप प्रदान गरिएको हो ।

२.५ अध्ययनको सिमा

जिल्ला विकास समितिको सामाजिक परीक्षण भएकोले जि.वि.स. तथा जिल्ला स्थित विषयगत कार्यालय समेतबाट सञ्चालित आयोजना तथा कार्यक्रमहरु सामाजिक जिम्मेवारी प्रति सजग रहे नरहेको अध्ययन गर्नु यस सामाजिक परीक्षणको उद्देश्य भएकोले सबै आयोजना तथा तिनीहरुको समग्र पक्षको अध्ययन नगरी सामाजिक क्षेत्रमा ती योजना तथा कार्यक्रमहरुको योगदानलाई मात्र विश्लेषण गरी प्रतिवेदन तयार गरिएको छ । त्यसैगरी विषयगत कार्यालय तर्फ पनि जिल्ला स्थित सम्पूर्ण विषयगत कार्यालयहरुबाट सुचना संकलन नगरी स्थानीय निकाय सामाजिक परीक्षण कार्यविधि २०६७ मा उल्लेखित सुचकसँग सम्बन्धित कार्यालयहरुबाट मात्र सुचना माग गरी यस प्रतिवेदनमा समावेश गरिएको छ ।

३. छलफल कार्यक्रमको विवरण

मिति : २०७० कार्तिक २५

स्थान : मिलनचोक पर्वत

समय : दिनको १२ बजेदेखि ३ बजेसम्म

उपस्थिति : ७६ जना

उपस्थिति

३.१ सहभागीहरुका सुझाव तथा प्रतिक्रियाहरुः

क. आयोजना कार्यान्वयन गर्दा विपन्न र लक्षित वर्गलाई समेट्नु भन्दा एकै स्थानमा दोहोरिने (Duplication) हुने गरेको ।

ख. सडक सञ्जाल विस्तार गर्दा मुख्य सडकको स्तरोन्नती र मर्मत गर्नका लागि विनियोजित बजेट शाखा तथा नयाँ सडक विस्तार गर्नमा खर्च गर्ने गरेको ।

ग. एउटा कार्यक्रमको लगानी लगाईएको ठाउँमा अर्को कार्यक्रमले लगानी नगरी पहिलो कार्यक्रमकै लगानीबाट प्राप्त उपलब्धिलाई प्रगतिवेदन बनाई लक्षित ठाउँमा नगएको ।

घ. ज्येष्ठ नागरिकहरु तथा असहाय अपाङ्ग नागरिकहरुका लागि आरोग्य आश्रमहरुको अभाव भएको ।

ङ कुनै पनि पूर्वाधार निर्माण गर्नुभन्दा अगाडी वातावरणीय प्रभाव मूल्यांकन गर्नुपर्ने ।

च. पूर्वाधारलाई मात्र विकास मान्ने प्रवृत्तिले गर्दा लक्षित वर्गका नागरिकहरुको आर्थिक सामाजिक सवलीकरणको पक्ष कमजोर भएकोले यसमा ध्यान दिनुपर्ने ।

छ. Post ODF का कार्यक्रमहरु जस्तैः सार्वजनिक शौचालय, शौचालय निर्माणका लागि सहुलियत र सरसफाई अभियान जस्ता कार्यक्रमहरु प्रभावकारीरुपमा संचालन गरिनुपर्ने ।

ज. विकास संरचना निर्माण गर्दा अत्याधिक यान्त्रिक प्रयोगले गर्दा स्थानीय जनसहभागिता कम हुनुका साथै स्थानीय स्तरका जनताको रोजगारीको अवसरमा कमि आउने गरेको ।

३.२. सहभागीबाट आएका प्रतिक्रिया तथा सुझाव र त्यसमाथि भएको थप विश्लेषणको सारसंक्षेपः

स्थानीय स्वायत्त शासन ऐन २०५५ अनुसार गाउँ विकास समिति, नगरपालिका तथा जिल्ला विकास समितिहरुलाई नेपालमा स्थानीय सरकारको रुपमा परिभाषित गरिए अनुरुप यी सबै निकायहरुको आ-आफ्नै जिम्मेवारी तथा दायित्व छ । यीनीहरु मध्ये पनि जिल्ला विकास समिति झन् यस्तो निकायको रुपमा रहेको छ जसको छुट्टै भौगोलिक क्षेत्र छैन जहाँ गा.वि.स. तथा नगरपालिकाहरुको उपस्थिति नहोस् । यसले के देखाउँछ भने जिल्ला विकास समिति भनेको जनताका तहका स्थानीय निकायहरुको काममा एकरुपता तथा तादम्यता ल्याउनका लागि समन्वय तथा सहजीकरण गरिदिने निकाय हो । यति हुंदाहुंदै पनि जिल्ला स्तरीय योजनाहरु जसमा २ वा २ भन्दा बढी गाविसहरुको क्षेत्रलाई समेटेको हुन्छ, त्यस्तै गरी केन्द्रीय स्तरका योजनाहरुको पनि अनुगमन तथा प्राविधिक सहयोग उपलब्ध गराई quality assurance मा भूमिका खेली स्थानीय सामुदायिक विकासमा जनसहभागितालाई अभिवृद्धि गरी गुणात्मक सामाजिक रुपान्तरणमा सहयोगीको भूमिका खेल्नु यसको मुख्य दायित्व भित्र पर्ने भएकोले जिल्ला विकास समितिले संचालन गरेका हरेक आयोजनाहरुको सामाजिक परिक्षण हुनु व्यवहारिक मानिन्छ ।

स्थानीय निकायहरु जनताका सबैभन्दा नजिकका सरकारी निकायहरु हुन् जसको गतिविधि तथा व्यवहारले जनताले राज्यप्रतिको धारणा बनाउने गर्छन्, यिनै निकायलाई व्यवस्थित रुपले संचालन गर्नका लागि धेरै ऐन नियमावली तथा कार्यविधिहरु व्यवहारिक प्रयोगमा पनि आएका छन् । सरकारी स्तरबाट ठूलो लगानीका परियोजनाहरु पनि एकपछि अर्को गरी कार्यान्वयनमा छन् तर पनि स्थानीय शासन प्रणालीका समस्याहरु यावत छन् । धेरै चुनौतिहरु मध्ये स्थानीय निकायहरुको क्षमता अभिवृद्धि मुख्य सवाल रहेको छ । गुणात्मक सामाजिक रुपान्तरणका लागि अहिले बजेटको समस्या होइन कमजोर व्यवस्थापकीय प्रणाली हो । यदि स्थानीय निकायको क्षमतामा पनि समय सापेक्ष रुपमा सुधार नल्याउने हो भने ठूलो लगानी अर्थहीन हुनु अस्वभाविक हुँदैन । अतः सामाजिक परीक्षणका क्रममा उठेका सवालहरुका आधारमा निम्न शिर्षक निकाल्न सकिन्छ ।

- स्थानीय श्रोतको प्रयोग दिगोपनाको भरपर्दो आधार हो तर जनसहभागिता र आर्थिक योगदानमा स्थानीय स्तरमा व्यापक समस्या देखिन्छ । सबै कामका लागि सरकारी अनुदानलाई ताक्ने परमुखी संस्कृतिको विकासले स्वावलम्वी विकासमा समस्या देखिन्छ ।
- कुनै पनि आयोजनाको फरफारक गर्नुपुर्व अनिवार्यरुपमा सार्वजनिक परीक्षण गर्नुपर्ने स्थानीय निकाय आर्थिक प्रशासन नियमावली २०६४ को दफा २०१ (२) बमोजिमको प्रावधानलाई योजनाहरुले सम्बोधन गर्न प्रयत्न गरेको पाइयो जसले पारदर्शितामा सहयोग पुऱ्याउने विश्वास गरिन्छ ।
- उपभोक्ता समितिहरु वर्गीय हिसावले समानुपातिक पाइन्छन् किनभने त्यसो नभएसम्म सम्झौता हुन सक्दैन । त्यसैगरी उपभोक्ता समिति वा निर्माण समिति बनाउने भेलामा अनिवार्य रुपमा स्थानीय निकायका प्रतिनिधिहरुको पनि सहभागितालाई सुनिश्चित गराउन सके विधि र प्रक्रिया पुऱ्याउने काममा पनि सहजीकरण हुने थियो ।
- यान्त्रिक उपकरणको प्रयोग निर्माणका काममा अत्याधिक हुनाले जनश्रमदान गराउन सकिएन भन्ने भनाई तर्कयुक्त मान्ने हो भने सडक डोजरले खनेपनि नाली बनाउने काममा स्थानीय श्रमलाई प्रयोग गर्नुपर्छ ।
- स्थानीय निकायहरुले नीतिगतरुपमा धेरै कार्यक्रमहरु पारित गर्ने गरेको भएतापनि स्थानीय जनताको दैनिक जीवनस्तरमा प्रत्यक्ष प्रभाव पर्नेगरी कार्यक्रमहरुको कार्यान्वयन गर्नुपर्ने हुन्छ । कागजी सुन्दरता भन्दा कार्यान्वयनको कठिन र असजिलो पक्षलाई पार गर्ने साहसीक कदमहरुको खाँचो देखिन्छ ।
- जिल्लाका विकास साझेदारहरुसँगको समन्वय र सहकार्य नौलो विषय नभएतापनि विकास निर्माणको कठिन प्रक्रियामा सबै साझेदारहरुको विश्वासिलो र अपनत्व सहितको सहभागिता र तदारुकताको खाँचो नै देखिन्छ ।
- कुनैपनि आयोजना छनौट गर्दा स्थानीय आवश्यकता र स्थानीय श्रोतको अधिकतम उपयोग हुने खालका आयोजनाहरुलाई प्राथमिकीकरण गर्ने कार्य अझै प्रभावकारी बनाउनेपर्ने हुन्छ, साथै स्थानीय स्तरबाट

आयोजना उठान गर्ने क्रममा पनि टाँठाबाठाहरुबाट अनुमोदन गराउने भन्दा निम्न वर्ग र तप्काका व्यक्तिहरुबाट अनुमोदन गराउँदा आयोजनाको सामाजिक प्रभाव बृद्धि हुने देखिन्छ ।

४. स्थानीय निकाय र विषयगत कार्यालयको विवरण

४.१. जिल्ला विकास समिति पर्वत

४.१.१. परिचय र पृष्ठभूमि

पर्वत जिल्ला पश्चिमाञ्चल विकास क्षेत्रको मध्य पहाडी जिल्ला हो । यो नेपालका७५ जिल्लामध्ये चौँथो सानो जिल्ला हो । पर्वत जिल्ला भौगोलिक विविधताले भरिएको एक रमणीय जिल्लाको रुपमा चिनिन्छ । विश्व मानचित्रमा पर्वत २८० ००' १९'' देखि २८० २३' ५९'' अक्षांश र ८३० ३३' ४०'' देखि ८३० ४९' ३०''देशान्तरमा रहेको छ । यस जिल्लाको सिमानामा पूर्वमा कास्की र स्याङ्गजा दक्षिणमा स्याङ्गजा र गुल्मी, पश्चिममा गुल्मी, बाग्लुङ्ग र म्याग्दी उत्तरमा म्याग्दी जिल्लाहरु पर्दछन् । यस जिल्लाको कूल क्षेत्रफल ५३६.८६ वर्ग कि.मी. रहेको छ । उचाईका हिसाबले समुन्द्री सतहबाट ५२० मिटर उचाईमा रहेको सेतीवेणीदेखि ३,३०९ मिटर उचाइमा रहेको हम्पालको लेकसम्मको भू-भाग यस जिल्लामा पर्दछ ।

यस जिल्लाको कूल भूमि ५३६८६.२१ हेक्टरमध्ये वन क्षेत्रले ओगटेको जमिन १९,९९७ हेक्टर, कृषि भूमि २४,१७१ हेक्टर र प्रति जमिन, बुट्यान, भवन, बाटोघाटो, भीरपाखा तथा खोलाले ओगटेको जमिन ९,५१८ हेक्टर रहेको छ । यस जिल्लाको कूल कृषि जमिन २४१७१ हे. मध्ये खेत ९०७३ हेक्टर, जस मध्ये बाह्रै महिना सिंचाई हुने ६,४२० हे र मौसमी सिंचाई हुने २६५३ हे छ भने पाखोबारी १५,०९८ हे. रहेको छ ।

४.२ आर्थिक तथा सामाजिक अवस्था

४.२.१. उत्पादन

उत्पादनका दृष्टीकोणले यस जिल्लाको कूल प्रशोधित खाद्यन्न उत्पादन १९,२४५ मे.टन हुन्छ । यस जिल्लामा आवश्यक पर्ने खद्यान्नको मात्रा २९४६४.६ मे.टन हुन्छ भने उत्पादन र आवश्यकताको हिसाबले यस जिल्लामा करिब १०,२१९.६ मे.टन खाद्यन्न नपुग भई बाहिरबाट आयात गर्नुपर्ने देखिन्छ । जिल्लाभित्रको उत्पादनले यहाँको जनसंख्यालाई २३७ दिन खान पुग्छ भने १२८ दिनको लागि आयातित खाद्यन्नको प्रयोग हुने गर्दछ ।

पर्वत सानो जिल्ला भएता पनि लेक र बेंसिमा हावापानीको भिन्नता माटोको विविधता धरातलीय स्वरुप र मोहोडामा ठुलो अन्तर रहेकोले कृषि उत्पादनमा ताजा तरकारी, विभिन्न तरकारीको बिऊ, अदुवा, आलु, अलैंची, कफी, बेसार आदि, फलफुलमा अमिलोजाति, लप्सी, केरा, लिंची, आरु, ओखर, नास्पती आदि हुन् । बेंसीका समथल फाँटहरुमा उन्नत जातको खाद्यन्नको विस्तार गरी लाभ लिन सकिन्छ भने फलामखानीमा चियाखेतीको परीक्षण रोपण शुरु गरिएको छ । पशुपालनका

दृष्टिले बाख्रा, कुखुरा, बुंगुर, खरायो, गाईभैसी नै व्यवसायका मूख्य आधार हुन् । फलामखानी, भँगरा, शंकरपोखरी लगायतका गाविसमा लघु उद्यम विकास कार्यक्रमको सहयोगमा निरपेक्ष गरीबीको रेखामुनि रहेका परिवार मध्येका १७३१ कृयाशील उद्यमीहरु तरकारी खेती, लप्सी क्याण्डी, जाम, जेली, अचार, छाला जुत्ता, अल्लाको कपडा, टीका, साबुन, माहुरी पालन लगायतका व्यवसाय सुरु गरेका छन् । जसमध्ये दलित उद्यमी ५५७ जना, जनजाती ४१८, अन्य ७५६ रहेका छन् । जस मध्ये महिला १,२४५ र पुरुष ४८६ रहेका छन् । उद्यमीहरुलाई एकै ठाउँमा बसी उद्यम सञ्चालन गर्न सहयोग पुऱ्याउने उद्देश्यले लघुउद्यम विकास कार्यक्रम, जिल्ला कृषि विकास कार्यालय र जिविसको संयुक्त सहयोगमा विभिन्न ठाउँमा साझा सुविधा केन्द्र, संकलन केन्द्र र सेलार स्टोरका भवनहरु निर्माण गरिएका छन् ।

यस जिल्लामा टिमुर, सिल्टीमुर, लोठसल्ला, लोक्ता, अल्लो, अर्गेली, सत्तुवा, चिराईतो, धसिङ्रे, र खोटोजस्ता महत्वपूर्ण गैरकाष्ठ वन पैदावारको उत्पादन भैरहेको छ । यिनै वन पैदावारबाट सञ्चालन भएका उद्योगहरुमा लेकफाँटमा सुगन्धित तेल उद्योग, कुश्मा, चुवा र रानीपानीमा प्लाईउड र जिल्लाका विभिन्न ठाउँमा फर्निचर उद्योग, तथा अल्लो कपडा, नेपाली कागज, मौरी घार, जडीबुटी प्रशोधनजस्ता धेरै साना उद्योगहरु सञ्चालन भैरहेका छन् । घरयासी रुपमा दैनिक आवश्यक पर्ने काठ, दाउरा र घाँस समेत वनबाट उपभोग भैरहेको छ । यस जिल्लाको कूल वनक्षेत्र १९,९९७ हेक्टरमध्ये १३,८५० हेक्टर सामुदायिक वनको रुपमा हस्तान्तरण गर्न सकिने भएकोमा हालसम्म १२,००० हे. सामुदायिक वन समुदायमा हस्तान्तरण भैसकेको र ३५६ समूहका २९००० घरधुरी (दोहोरो घरधुरी घटाइएको) लाभान्वित भएका छन् । बाँकी वन राष्ट्रिय वनको रुपमा रहेको छ । यस जिल्लामा १६ वटा निजी वन दर्ता भएका छन् । अति गरीबको आय आर्जनको लागि ६.८१ हे. क्षेत्रफल रहेका २ वटा कबुलियती वनबाट १६ घर परिवार लाभान्वित भएका छन् ।

४.३ प्रशासनिक विभाजन तथा जनसंख्या

राजनैतिक विभाजनअनुसार पर्वत जिल्लालाई २ निर्वाचन क्षेत्र, १ नगरपालिका, ४७ गाउँ विकास समिति र ४४१ वडामा विभाजन गरिएको छ । निर्वाचन क्षेत्र नं. १ अन्तर्गत १८ गाउँ विकास समिति र १ नगरपालिका तथा निर्वाचन क्षेत्र नं. २ अन्तर्गत २९ गाउँ विकास समिति रहेका छन् । २०६८ को राष्ट्रीय जनगणनाको तथ्याङ्क अनुसार यस जिल्लामा **३१,५२७ घरधुरी**मा बसोबास गर्ने **३५७१९ परिवार** छन् । जिल्लाको **कूल जनसंख्या१,४६५९०** रहेको छ । जसमध्ये **महिला ८१,२८९** र **पूरुष ६५,३०१** रहेका छन् । यस तथ्याङ्क अनुसार यस जिल्लामा पुरुषको भन्दा महिलाको जनसंख्या बढी देखिन्छ । जसको अनुपात १००:८० (महिला:पुरुष) रहेको छ । बैदेशिक रोगगारमा जाने यस जिल्लामा १९,८५० पुरुष र २,२९८ महिला गरी जम्मा २२,१४८ रहेका छन् । उक्त तथ्याङ्कका आधारमा जनसंख्या वृद्धिदर (-)०.७१ देखिन्छ । मानवीय विकासक्रमको दृष्टिले १४ औं स्थानमा पर्ने यस जिल्लामा ब्राहमण, क्षेत्री, मगर, कामी, गुरुङ्ग, दमाई, सार्की, कुँवर, नेवार, घर्ती, ठकुरी, सन्यासी, कुमाल, बोटे, माझी, थकाली र मुस्लीम जातिको वसोवास रहेको छ ।

४.४ प्राकृतिक सुन्दरता

यस जिल्लाका रमणीय लेकाली चुचुराहरुमा उत्तरी भागमा पर्ने हम्पाल र लोप्रेका लेकहरु मध्य भागका पञ्चासे, डहरे तथा दक्षिणी भागका चिसापानी र गोर्ल्याङ्ग पर्वत जिल्लाका अग्ला चुचुराहरु हुन् । जहाँ शिशिरमा हिउँले ढाक्ने र वसन्तलाई लेकाली जडीबुटी, वन्यजन्तु र लालीगुराँस लगायतका धेरै सुन्दर फूलहरुले सिँगारिरहेका हुन्छन् । यी चुचुराहरुबाट उत्तरी क्षेत्रमा देखिने हिमसृङ्खला र टाढा-टाढाका मनमोहक दृष्य तथा बिहानीको सूर्योदयको सुन्दरताले पर्यटकहरुलाई मन्त्रमुग्ध पार्दछन् । यस जिल्लामा नेपालकै अग्लो झोलुङ्गे पुल, कालिगण्डकीमा जलयात्रा, दुर्लुङ्ग, क्याङ्ग र भूकबाट हुने प्याराग्लाइडिङ्ग आदिको विकासबाट पर्यटन विकासको ठूलो सम्भावना छ ।

कुश्माको गुप्तेश्वर गुफा, कटुवाचौपारीको अलपेश्वर गुफा, पाङ्गको भुवनेश्वरी र पार्वती गुफा, बर्राचौरको सितलपाटी गुफा, लुंखु चनौटेको भीरमुनिको गंगाधर र ढाउँडुङ्गे गुफाहरु, चुवाको लालेश्वर गुफा यस जिल्लाका प्रसिद्ध गुफाहरु हुन भने धार्मिक तथा पर्यटकीय दृष्टिले मोदीवेणीको नरसिंह मन्दिर, सेतीवेणीको शालीग्रामशिला, धाईरिङ्गको भूमे, पाङ्गको सहश्रधारा, कुर्घा, लुंखु, भोक्सिङ्ग र पाङ्गराङ्गको शीरमा रहेको चिसापानीको कालिका देवी मन्दिर, कुश्मा, आर्थर र भोर्लेका बौद्ध गुम्बाहरु, ठूली पोखरीको बाटुलेचौर, होश्राङ्गदीको पैंयुकोट र धुँवाकोटको ऐतिहासिक दरबार तथा किल्लाहरु, माझफांटको कर्णेलको दरबार, तथा लुंखुको महाशीला (जसलाई मेलढुङ्गा पनि भनिन्छ, एशिया कै ठूलो शिला भनिएको छ) महत्वपूर्ण मानिन्छन् ।

४.५ जिल्लाको सडक, खानेपानी तथा सरसफाई

जिल्ला विकास समितिको.२०७० असार मसान्तसम्मको तथ्याङ्कअनुसार यस जिल्लामा लोकमार्ग र सहायक लोकमार्ग गरी जम्मा ४१ कि.मी. मूख्य सडक रहेको छ । गुणस्तर अनुसार ११ गा.वि.स. मा ४२.५ कि.मी. पक्की सडक र १४ गाविसमा ४०.९२ कि.मी. ग्राभेल सडक रहेको छ । ५५ गा.वि.स.को कूल कच्ची सडक ८४६.५७ कि.मी. भन्दा बढी छ । खानेपानी सुविधा ८९ प्रतिशत घरधुरीमा, पक्की शौचालय निर्माण ९३.६४प्रतिशत घरधुरीमा देखिन्छ भने यस जिल्लाका ५५ वटै गा.वि.स.हरु खुल्ला दिशा मुक्त घोषणा भएका छन् । आकाशे पानी संकलन गरी खानेपानीको गर्जो टार्ने बस्तीहरुमा होश्राङ्गदी, फलामखानी, उराम र शंकरपोखरीमा प्रतिघर २,००० लिटर क्षमताका २५१ घैंटा निर्माण गरिएका छन् ।

४.६ शिक्षा तथा स्वास्थ्य

शिक्षा क्षेत्रमा हेर्दा यस जिल्लामा ८ क्याम्पस, ३५ उ.मा.वि, ४२ मा.वि., ३४ नि.मा.वि. २२० प्रा.वि. रहेका छन् भने निजी श्रोतका बोर्डिङ्गहरुमा प्रा.वि. २८, नि.मा.वि. ४ र मा.वि.को संख्या ९ रहेको छ । शैक्षिक हिसाबले ७ निरीक्षेण केन्द्र र १६ श्रोत केन्द्रअन्तर्गत पर्वतका सम्पूर्ण विद्यालयहरु समावेश गरिएको छ । यस जिल्लाको साक्षरता प्रतिशत ८३ रहेको छ । जस मध्ये पूरुष ८६% र महिला ८१% साक्षर छन् ।

यस जिल्लामा ४२ उपस्वास्थ्य चौकीबाट २२+३ प्रकारका औषधि निःशुल्क वितरणका साथै आधारभूत स्वास्थ्य सेवा, १० स्वास्थ्य चौकी र २ प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्रबाट ३५ प्रकारका औषधिको निशुल्क वितरण तथा प्रतिकारात्मक र उपचारात्मक स्वास्थ्य सेवा तथा जिल्ला अस्पतालबाट स्वास्थ्य शिक्षण र सूचनाको साथै क्षयरोग, कुष्ठरोग, हात्तीपाइले रोग र औलोज्वरोको रोकथामको अलवा निशुल्क स्वास्थ्य सेवाका कार्यक्रमहरु, निशुल्क प्रसुती सेवा र २४ घण्टे स्वास्थ्य सेवा, सामुदायिक औषधिवितरण सेवा तथा ४२ प्रकारका औषधिको निशुल्क वितरण, एक्स-रे र ल्याब सेवा सञ्चालन भइरहेको छ। जिल्लाका १७ स्थानहरुमा २४ घण्टे प्रसुती सेवा सञ्चालन भएको छ। यसरी ५५ बटै गाविसमा स्वास्थ्यसेवाको पहुँच रहेको देखिन्छ। यसका अतिरिक्त फलेवासमा संचालीत हेल्पीङ्हेन्स सामुदायिक स्वास्थ्य क्लिनिकबाट एक्स-रे, इसीजी, अल्ट्रा साउन्ड, ल्याव, फार्मेसी, सामान्य शल्यक्रिया र प्रसुती सेवा समेत प्रदान गरेको छ भने हुवासमा यस्तै प्रकारको क्लिनिकको स्थापना हुन लागेके छ। जिल्लामा रहेका ४ वटा आयुर्वेदिक स्वास्थ्य केन्द्रले समेत स्वास्थ्य क्षेत्रमा थप सहयोग पुऱ्याएका छन्।

४.७ खोला, नदिनाला

जलश्रोतको दृष्टिले हेर्दा पर्वतको पश्चिमी भागमा कालीगण्डकी नदी, मध्यभागमा मोदी नदी छन्। मोदी उर्जा नदीको रुपमा छ भने कालीगण्डकी नदी ढुङ्गा, गिट्टी वालुवाको मूख्य श्रोत हो। अन्य खोलाहरु लुङ्दी, लस्ती, पाती, रती, जहरे, मल्याङ्दी, चिर्दी, लमाय, लुवा, बाच्छा, खहरे, मर्दी, सिउदी सेती, लगायतका खोलाहरु सिंचाईका मुख्य श्रोतहरु हुन्। विद्युत उपयोगको दृष्टिमा भोक्सिङ्ग, बाच्छा, पाडराङ्ग, भुक, क्याङ्ग, सरौंखोला, भोर्ले र हुवास गा.वि.स.मा लघुजलविद्युत योजना सञ्चालन गरिएको छ। जसबाट १६२.५ कि.वा. विद्युत उत्पादन गरी १६०० घरधुरीले लाभ लिइरहेका छन्। सौर्य उर्जाबाट विद्युत बाल्ने घरधुरीमा ठूला विद्युत योजनामा १४ मेघावाट क्षमताको मोदीखोला पर्वतको देउपुर गा.वि.स.मा र १० मेघावाटको तल्लो मोदीखोला जलविद्युत आयोजना चुवा गा.वि.स.मा सञ्चालन भैरहेका छन्। यस जिल्लाका २६ गा.वि.स.का १५३२७ घरधुरीले केन्द्रीय प्रसारण लाइनबाट २६ सामुदायिक संस्थाका ७३ लोडसेन्टरका ९,८७७घरधुरीले सामुदायिक विद्युतीकरणबाट विद्युत सुविधा प्राप्त गरी सकेका छन् भने बाँकी रहेका ३ गाविस (पाखापानी, भोक्सिङ्ग र बाच्छा) मा केन्द्रीय प्रसारण पुगेको छैन। भोक्सीङ्ग र बाच्छामा उर्जाबाट विद्युत बलिरहेको छ। यस जिल्लामा १८० वटा चर्पि जडित गोवरग्याँस सञ्चालनमा छन्।

४.८ सञ्चार

सञ्चार क्षेत्रको यस जिल्लाको विकास क्रमलाई हेर्दा यहाँ साधारण टेलिफोन लाइन १,२०१ वटा, सि.डि.एम.ए. १,००५, पोष्टपेड मोवाइल १,०३२ थान, प्रिपेड मोवाइल ८०,००० र स्काई मोवाइल ६,००१ थान, ए.डि.एस्.एल. २०० र एन.टि स्याट ३, यस जिल्लाबाट वितरण भएको देखिन्छ।

पर्वत जिल्ला सानो जिल्ला भएता पनि यहाँ स्लेट ढुङ्गाका खानी, फलामखानी, तामाखानी आदिको उत्पादन हुने गरेको ऐतिहासिक प्रमाण पाइन्छ। यस जिल्लामा सुनखानी रहेको भन्ने एक अध्यायनले देखाएको छ। हाल खनिज उत्पादनको रुपमा स्लेट ढुङ्गा, बालुवा, गिट्टी मात्र निकासी भइरहेका छन्। भिरालो जमिनका कारण बाढी पहिरो, नदी कटान र कच्ची सडकबाट हुने भू-क्षय यस जिल्लाका मूख्य समस्या हुन्। भू-क्षय नियन्त्रण कार्यक्रम प्रभावकारी रुपले सञ्चालन गर्ने,

कच्ची सडकलाई ग्राभेलिङ्ग र कालोपत्रे गर्दै लाने तथा विकासका सम्भावनाहरुको पहिचान गरी कार्यक्रम सञ्चालन गरिएको खण्डमा पर्वत जिल्ला पनि नेपालको एक नमूना जिल्लाको रुपमा स्थापित हुनसक्ने बलियो सम्भावना रहेको देखिन्छ।

५. स्थानीय निकायको प्राथमिकता तथा लक्ष्यहरु

१. सर्वसाधारण जनतालाई प्रत्यक्ष फाईदा पुग्ने तथा रोजगार प्रवर्द्धन हुने कार्यक्रमहरु।
२. कृषि उत्पादन बढाउन सघाउ पुऱ्याउने कार्यक्रमहरु।
३. पिछडिएका तथा उत्पीडित जाती, जनजाती, महिला, दलित बालवालिका, फरक क्षमता भएका मुस्लीम लगायत अल्पसंख्यक वर्ग लक्षित कार्यक्रमहरु।
४. स्थानीय सीप, साधन र क्षमताको परिचालनबाट संचालन हुनसक्ने कार्यक्रमहरु।
५. वातावरण संरक्षणमा सघाउ पुऱ्याउने कार्यक्रमहरु।

६. आ.व. २०७०/७१ आषाढ मसान्त सम्मको आम्दानी तथा खर्चको विवरण

कस	कार्यक्रमको नाम	वार्षिक बजेट	खर्च	प्रगति प्रतिशत
१	सामाजिक सुरक्षा	१०४८२८८००	१००९५४८००	९६
२	जिविस अनुदान पुजिगत	२५७५५०००	२४४९०६२१	८९
३	जिविस अनुदान चालु	२७८५३०००	२४७३७४७९	८९
४	ग्रामिण खा.पा. तथा स.स.का.	७७१३०००	७१८११६९	९३
५	स्था.या.तथा पू.क्षे.का	१२००००००	१२००००००	१००
६	ग्रामिण पहुच कार्यक्रम	६३२३९५२३	२०९६३६८८	३३

क्रमश:

कस	कार्यक्रमको नाम		वार्षिक बजेट (अख्तियारी)	खर्च	प्रगति प्रतिशत
७	संस्कृती तथा नागरिक उड्डयन		२०,००,०००	१२२००००	६१
८	स्थानीय सा.सा.वि.कार्यक्रम		१,६९,३२,०००	१६३९१२७१	९७
९	पश्चिम नेपाल ग्रामिण खापा परियोजना	नेपाल सरकार	४६,१७,०००	४६१७०००	१००
		वैदेशिक	१,३२,२५,०००	२०६४८४८	१५
१०	गाविस अनुदान चालु		२,१५,६०,०००	२१५६००००	१००
११	गाविस अनुदान पूंजीगत		६,६०,४०,०००	६४९४००००	९८=३
१२	झो.पु.तथा स्थानीय स्तरका सडक पूलहरु		१,१५,००,०००	१०४०३०६४	९१

क्रमशः

क.स.	कार्यक्रमको नाम	वार्षिक बजेट (अख्तियारी)	खर्च	प्रगति प्रतिशत
१३	उपेक्षित उत्पिडित दलित उत्थान कार्यक्रम	२८५०००	२८५०००	१००
१४	युवा तथा खेलकुद	६१९२००	६१९२००	१००
१५	विद्युत रोयल्टी	१६००००००	९०६०१३५	५७
१६	घरजग्गा रजिष्ट्रेशन (मालपोत)	१०३५७५४९	४६५९१८८	४५
१७	साना सिंचाई र नदी नियन्त्रण	६००००००	६००००००	१००

क्रमशः......

कस	कार्यक्रमको नाम	वार्षिक बजेट (अख्तियारी)	खर्च	प्रगति प्रतिशत
१८	डि.एफ.आई.डि (गल्लो बाँकी बजेट समेत)	१७४४०१२१	१७२००३४८	९९
१९	स्था.नि. वित्तीय आयोग	४१९०००	४१९०००	१००
२०	आदिवासी जनजाति उत्थान	२०००००	२०००००	१००
२१	आन्तरिक आय	११३५०४९५	१०४५४२६८	९२

६.१. जिल्ला विकास समितिको कूल खर्चको विवरण

क्र.सं.	बजेट शिर्षक	प्रशासन तर्फ	विकास तर्फ
१	सामाजिक सुरक्षा	१००९५४८००	०
२	गाविस अनुदान	२१५६००००	६४९४००००
३	जिविस अनुदान	२४७३७४८०	२४४९२६२१
४	अन्य ससर्त विकस खर्च	०	१३७९९१८५९
५	जम्मा	१४७२५२२८०	२२७४२४४८०
६	कूल जिल्लाको जम्मा	३७४६७४७६०।-	८९ प्रतिशत

६.२. राजस्व वाडफांड बाट प्राप्त आय सम्बन्धी विवरण

आम्दानीको श्रोत	आ.व.६९/७०	आ.व.०७०/७१को प्रस्तावित	आ.व.०७०/७१को यथार्थ	प्रस्तावको तुलनामा प्रतिशत	गतको तुलनामा प्रतिशत
मालपोत रजिश्ट्रेशन	८०,४८,७०९	७५,००,०००	१,०२,५७,५४९	१३७	१२७
विद्युत रोयल्टी	५५,८४,०००	८०,००,०००	१,६०,००,०००	२००	२९०
राजस्व बांडफांडबाट प्राप्त आय को जम्मा	**१,३६,३२,७०९**	**१,५५,००,०००**	**२,६२,५७५४९**	**१६८**	**१९३**
आन्तरिक श्रोत तर्फको कूल जम्मा	**२,३७०१,९७८**	**२,५९,१२,०००**	**३,७६,०८,०४४**	**१४५**	**१५९**

६.३. आन्तरिक श्रोत संकलनमा देखिएका समस्याहरु

- एक क्रसर उद्योग बन्द हुनु
- नेपाल सरकारको वर्तमान नीतिले क्रसर संचालनमा अन्योल हुनु,
- हाइड्रो कम्पनीले आँफैले क्रसर संचालन गर्नु,
- सामाग्रीले बजार नपाउनु
- सहश्रधारा स्थित २० रोपनी सरकारी बगर परिचालनमा समस्या,
- ठेकेदारले बगर नचलाएका कारण हाल ठेक्कामा जान नसक्नु,
- ठूला निर्माणका कार्य नहुनु, आदि ।

७. आ.व. २०७०।७१ को वार्षिक समीक्षा

पर्वत जिल्लामा कार्यरत सरकारी कार्यालयहरु, गाविस तथा गैर सरकारी निकायहरुको आ.व. २०७०।७१ को वार्षिक समीक्षा

जिल्ला विकास समितिको कार्यालयबाट आयोजित् वार्षिक समीक्षा गोष्ठीमा जिल्ला स्थित् कार्यालयहरुले आ आफ्नो कार्यालयहरुको प्रस्तुती देहाय बमाजिमले गरेको थिए ।

७.१. जनसंख्या तथा सामाजिक विकास समिति अन्तर्गत :

- जिल्ला स्वास्थ्य कार्यालय
- जिल्ला शिक्षा कार्यालय
- जिल्ला आयुर्वेद स्वास्थ्य औषधालय
- महिला तथा वालवालिका विकास कार्यालय

७.२. कृषि, वन तथा वातावरण समितिः

- जिल्ला पशु सेवा कार्यालय
- कृषि सामाग्री कम्पनी लिमिटेड
- जिल्ला कृषि विकास कार्यालय
- जिल्ला वन कार्यालय
- जिल्ला भूसंरक्षण कार्यालय
- जल उत्पन्न प्रकोप नियन्त्रण कार्यालय
- घरेलु तथा साना उद्योग विकास समिति
- व्यवसायिक सीप विकास तालीम केन्द्र

७.३. जलस्रोत तथा भूमि समिति

- पश्चिमाञ्चल सिंचाइ डिभिजन कार्यालय

७.४. पूर्वाधार तथा संरचना विकास समितिः

- जिल्ला प्राविधिक कार्यालय
- जिल्ला विकास समिति र अन्तर्गत संचालित् कायक्रम

७.५. विभिन्न कार्यालयहरुको कार्य सम्पादन तथा प्रगति सम्बन्धमा उठेका जिज्ञासा तथा सवालहरुः

कार्यालयहरु	उठेका जिज्ञासा तथा सवालहरु	सम्बन्धित् कार्यालय प्रमुख तथा प्रतिनिधिबाट जिज्ञासा तथा सवाल उपर प्रस्तुत धारणा
जिल्ला स्वास्थ्य कार्यालय	कृष्ण पराजुली, एमाओवादी • विरामीलाई राम्रो संग व्यवहार र सम्बन्ध राख्नु पर्ने, • जिल्ला अस्पतालमा आउने पोष्टमार्टमको केसलाई राम्रो संग व्यवस्थापन गर्नु पर्ने तेजेन्द्र पौडेल, नेकपा एकिकृत • अस्पताल विकास समितिमा राजनीतिकरण भएको • विगतको तुलनामा वर्तमानमा विरामीहरुको संख्या कमि देखिएको • स्वास्थ्य कर्मी सम्बन्धित् क्षेत्रमा नगई अन्य कार्यमा संलग्न भएको अवस्था • जिल्ला स्वास्थ्य केन्द्रमा चर्पीको व्यवस्था राम्रो नरहेको अवस्था	• जिल्ला अस्पताललाई स्वस्थ र सफा सुग्घर राख्ने प्रयास भइरहेको, • स्वास्थ्यकर्मीहरुको व्यवहार र अन्य सीपको विकासको लागि नियमित रुपमा हुने स्टाफ मिटिंगमा छलफल हुने कार्य भइरहेको, • अस्पतालले दिने निःशुल्क सेवाको वारेमा सूचना तयारी तथा सम्प्रेषणको व्यवस्था भइरहेको, • जिल्लामा आउने पोष्ट मार्टमको केस स्वास्थ्य विज्ञानको सिद्धान्त अनुसार भइरहेको साथै अस्पतालमा जसको पालो पर्छ उही डाक्टरले हेर्ने व्यवस्था रहेको, • जिल्लाले ५५ वटै संस्थाको सेवा प्रवाह र स्वास्थ्य सम्बन्धि गतिविधि हेर्नु पर्ने अवस्था रहेको, • जिल्ला स्वास्थ्य कार्यालय जनताको स्वास्थ्य सुधारको लागि लागि रहेको, जिल्लाका १६स्थानको खानेपानीको जाँच गर्दा जम्मा ३

	वालकृष्ण पौडेल, सचिव, राजमो • जेष्ठ नागरिकहरुले विगतमा पाइरहेको निःशुल्क सेवा वर्तमानमा के भइरहेको छ ? • असहाय तथा गरिव सहायता कोषको परिचालन कसरी भइरहेको छ ? राजु पौडेल, कावा अध्यक्ष, नेकपा एमाले • जिल्लामा हुने अपराधका घटना सम्बन्धमा डाक्टर आफैले हेर्नु पर्ने, यसको लागि व्यवसायिक रुपमा प्रक्रिया अगाडि बढाउनु पर्ने	स्थानको पानी मात्र खानयोग्य रहेको पाएको जानकारी, •
जिल्ला शिक्षा कार्यालय	कृष्ण पराजुली, जिल्ला अध्यक्ष, एनेकपा माओवादी • जिल्ला शिक्षा समितिले किन हाल सम्म पूर्णता नपाएको हो ? • नयाँ नियुक्तिको लागि के प्रक्रिया अगाडि बढिरहेको छ ? • सरकारले किन वोर्डिंग स्कूलहरुको लागि करको व्यवस्था गरेको हो ? • भौतिक कार्यक्रमको विस्तृत विवरण नआएको,	• पेशागन संघ संस्था तथा राजनैनिक दलहरसंग छलफल गरी शिक्षा समितिलाई पूर्णता दिने पहल भइरहेको, • पदस्थापनाको लागि एउटा खाँका तयार भएको । विषय मिलाएर पदस्थापनाको कार्य अगाडि बढाउने कार्य भइरहेको, • वोडिंग स्कूलहरुले कर नतिरेको खण्डमा उसको लागि गर्नु पर्ने सिफारिस लगायतका सवै कार्य रोकिने व्यवस्था रहेको,
जिल्ला पशु सेवा कार्यालय	• विगतर वर्तमानको प्रगति तुलनात्मक रुपमा आउनु पर्ने	• कार्यालयले गरेको प्रस्तुतीमा जिल्लामा मासु, दुध र अण्डाको उत्पादनको अवस्था के छ स्पस्ट रुपमा राखिएको । यी तिनै वस्तुको उत्पादन जिल्लामा वृद्धि भइरहेको अवस्था रहेको। • निश्चित् स्थानमा पशु बधशालाको व्यवस्था हुनु पर्ने,
कृषि सामाग्री कम्पनी मिमिटेड	• कृषि सामाग्री कम्पनीले जिल्लामा रासायनिक मलको खरिद तथा विक्री वितरण नगरी प्रांगारिक मलको उत्पादन सम्बन्धमा पनि ध्यान दिनु पर्ने	• गत आ.व. वा जिल्लामा आएको
जिल्ला वन कार्यालय	प्रकाश पौडेल, राप्रपा नेपाल • जिल्ला वन कार्यालयले उत्पादन गरेको ६० हजार विरुवा कुन ठाउँमा रोपिएको हो ? • वनबाट निकासी हुने काठको राजस्वको सदुपयोग कसरी भइरहेको छ ?	• वर्तमानमा जिल्लामा विरुवा उत्पादन २ ठाउम भइरहेको अवस्था, • सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहहरुले पनि विरुवा उत्पादन गरिरहेको अवस्था • वृक्षारोपनको लागि लगिएका विरुवाहरुको विवरण सहित रजिस्टर राखिउको तर संरक्षणको ग्यारेन्टी समूहले नै गर्नु पर्ने

		• गत वर्ष जिल्लामा वन निकासीबाट रु. १४७४००० राजस्व प्राप्त भएको
जिल्ला भूसंरक्षण कार्यालय	•	•
जल उत्पन्न प्रकोप नियन्त्रण कार्यालय	कृष्ण पराजुली, एमाओवादी • जल उत्पन्न प्रकोप अन्तर्गत प्रत्येक वर्ष प्रयोग भएका जाली प्रयाग गरिएको • यस कार्यालयबाट प्रयोगमा ल्याइएका जालीहरु राम्रो संग नबुनिएको र जालीको गुणस्तर पनि राम्रो नरहेको	• मिति २०६७ पौष पछि तारजाली सम्बन्धित् जिविस मार्फत वितरण गर्ने कार्यक्रम रहेको, • दैवी प्रकोपको लागि ७० थान तारजाली पोखरामा रहेको, जिल्लाको सिफारिश अनुसार जिल्लामा उपलब्ध गराउन सकिने, • माग अनुसार स्रोत साधनको कमि रहेको अवस्था

७.६. प्रस्तुती :

वार्षिक समीक्षा गोष्ठीको तेस्रो दिनमा जिल्लामा कार्यरत गैससहरुको प्रस्तुती राखिएको थियो । वार्षिक समीक्षा गोष्ठीमा देहाय बमोजिमका गैससहरुले सहभागिता जनाई आ आफ्नो संस्था मार्फत संचालित् वार्षिक प्रगति प्रस्तुत गरेका थिए ।

- विकासका लागि वातावरणीय संरक्षण (INPRED)
- राष्ट्रिय शैक्षिक तथा सामाजिक विकास संस्था (NESDO – Nepal)
- पर्वत उद्योग वाणिन्य संघ
- खानेपानी तथा सरसफाई उपभोक्ता महासंघ नेपाल
- चौतर्फी विकास स्रोत मञ्च नेपाल (CDRC)
- सिप्रेड - नेपाल
- सिक्रेड (सामुदायिक स्रोत तथा वातावरणीय केन्द्र)
- सफा कुश्माको लागि सामूदायिक अभियान
- धौलागिरी सामुदायिक स्रोत विकास केन्द्र
- जिल्ला लघु उद्यमी समुह
- दिगो उद्यम वातावरण तथा महिला जागरण समाज (सेवा)
- संगम - शाखा पर्वत
- ग्रामिण महिला चेतना समाज
- सामुदायिक वन उपभोक्ता महासंघ नेपाल
- राष्ट्रिय दलित विकास संस्था
- महिला उत्थान केन्द्र
- समुदाय सहयोग समूह
- असल छिमेकी नेपाल (Good Neighbour Nepal)
- लोकतान्त्रिक गैसस महासंघ

७.७. उठेका सवालहरु

अध्यक्ष, नेपाल रेडक्रस सोसाइटी जिल्ला शाखा, पर्वत

- दैवी प्रकोप सम्बन्धी कार्यक्रमलाई एकद्वय प्रणालीबाट लागू गरिनुपर्ने ।
- अपाङ्गता सम्बन्धी कार्ययोजना कार्यान्वयनमा कठिनाई भएको ।
- पाखापानी, लुंखुदेउराली र फलामखानी - प्रत्येक घरधुरीका महिला सहकारीमा आवद्ध भएको घोषणा

श्री चुडाराज भट्टराई , नि.प्र.जि.अ.

- विकासलाई सुदृढ रुपमा अगाडि बढाउनको लागि सरकारी निकाय र गैसस बीच द्वन्द्ध हुनु भएन ।
- धेरै कार्यक्रम समावेश गर्नुभन्दा कुनै निश्चित् क्षेत्रमा सघन रुपमा कार्यक्रम संचालन हुनु बढी उपलब्धिमूलक हुने ।
- गैससका कार्यक्रमले व्यवहारिक परिवर्तन के /कति ल्याएको छ ? सोको मापन हुनुपर्ने ।
- जिल्लामा दैवी प्रकोप सम्बन्धि कामकाज गर्ने संस्थाहरुमा पर्वत उद्योग वाणिज्य /जिल्ला रेडक्रस सोसाईटी दुईवटा संस्था बाहेक अन्य संस्थाहरुको विवरण नआएको अवस्था भएकाले आगामी दिनमा यस क्षेत्रलाई विशेष ध्यान दिएर कार्य अगाडि बढाउनु पर्ने ,
- ENPRED, NEPAL बाट आकास्मिक कोष सम्वन्धी कार्यक्रम कसरी स्वीकृत भयो सो को जानकारी नआएको,

श्री भक्त कुँवर - एमाले

- आगामी दिनमा कार्यक्रमको प्रभावकारिताको लागि कार्यक्षेत्रमा नै गएर अनुगमन गरिने व्यवस्थालाई अगाडि बढनउनु पर्ने,
- सवै गैससहरुको कार्यक्रमलाई समन्वयात्मक रुपमा अगाडि बढाउनु पर्ने,
- गैसस महासंघले गतिशील नभएका स-साना पनि क्रियाशील बनाउनुपर्ने

श्री युवनाथ अधिकारी - अखण्ड नेपाल पार्टी

- कोही कसैमाथी दोष थुपार्नु भन्दा सबै मिलेर जिल्लालाई नमूना बनाउनुपर्ने ।

श्री डिल्ली लामिछाने, प्रतिनिधि नेपाली काँग्रेस

- सरकारी सेवा - सुविधा नपुगेका ठाउँमा गैसस मार्फत कार्यक्रमहरु संचालन भएको ।
- सरकारी निकायहरुले योजना तजूमा, नीति नियम तर्जुमा र नियमणको कार्यमा आफ्नो संलग्नता बढि गरी कार्यान्वयनको कार्य गैसस मार्फत गर्ने परिपाटी विकास गर्नु पर्ने,
- जिल्ला विकास समितिले गैसस डेस्कको व्यवस्थापन गरी कार्यक्रमहरुलाई व्यवस्थित गर्न आवश्यक रहेको,

श्री राप्रपा अध्यक्ष,

- विद्यमान समस्याहरुलाई क्उभभषष्अ गरेर काम गर्नुपर्ने ।
- गैससहरुले कुनैपनी राजनीतिक दलको बिल्ला भिर्न नहुने ।
- NGOs हरुको कामकाजले केही न केही परिवर्तन ल्याएको ।
- यस समीक्षबाट आगामी दिनमा सबैलाई मार्गदर्शन गर्न सक्नुपर्छ ।

श्री दुर्गा तमु, नेकपा - माओवादी

- केही गैससको कार्यक्रम प्रभावकारी हुन नसकेको
- गैससको बजेट/कार्यक्रम/क्षेत्र जि.वि.स. योजनामा अनिवार्य समावेश गर्नुपर्ने ।

श्री बासुदेव रेग्मी, बरिष्ठ कृषि विकास अधिकृत

- सहमार्य/साझेदारीको सम्झौता पश्चात पनि कार्यक्रमको जानकारी हुनुपऱ्यो ।
- कुनै-कुनै कार्यक्रम मगदष्अिबतष्यल भएको ।
- प्लाष्टिक मात्र बाडेर भएन त्यसलाई प्रयोग गरेर टनेलमा खेती खरिएको छ कि छैन ?
- कृषिजन्य उत्पादनको बजारीकरणलाई पनि विश्लेषण गर्नुपर्ने ।

श्री तोयनारायण सुवेदी, स्थानीय विकास अधिकारी

- सबै कामहरु (हरेक क्षेत्रका) एउटै गैससबाट हुदा त्यसको प्रभावकारिता कसरी हुन्छ सो कुरालाई विशेष ध्यान दिनु पर्ने,
- स्थानीय निकायको बजेट साझेदारी भइरहेको अवस्था,
- सरसर्ती हेर्दा योजना तथा कार्यक्रम सफल देखिएपनि कार्यक्रमहरु कार्यक्षेत्रमा कुन हद सम्म प्रभावकारी देखिएका छन् सो कुरा महत्वपूर्ण हुने ,
- जिल्लामा कुने कुनै गैससहरुमा कार्यक्रम तथा बजेट धेरै भएको अवस्था रहे पनि धेरै जसो गैससहरु नवीकरण गरेर बस्ने काम मात्रभएको,
- गैसस-गैसस बीचको र गैसस-विषयगत क्षेत्रहरुको समन्वयलाई प्रभावकारी बनाइनुपर्ने,
- NGO हरुको विषयगत कामलाई हेरेर विषय क्षेत्रगत रुपमा छुट्टायाउनुपर्ने ,
- गैससको योजना/कार्यक्रमलाई पारदर्शीरुपमा कार्यान्वयन गरिनुपर्ने ,
- स्थानीय निकायले Funding गर्नु पर्ने कार्यक्रमको पूर्व जानकारी गराउनुपर्ने ,
- गैससहरुले कम्तीमा पनि जिल्ला विकास योजनामा कार्यक्रम/बजेट समावेश गर्नुपर्ने र समीक्षा कार्यक्रममा प्रगति प्रस्तुत गर्नुपर्ने ,
- NGO Profile तयारीमा गैसस महासंघ र लोकतान्त्रिक गैसस महासंघ सहयोग हुनुपऱ्यो ,
- आगामी दिनदेखि समीक्षा कार्यक्रमको Uniformity को लागि Standard Format तयार गर्नेछौं,
- समीक्षा गोष्ठीको छोटो समयभित्र Project/Program, budget and outcome मात्र उल्लेख गरेर काम गर्दा प्रभावकारी हुने,
- Community level बाट माग भई आएको योजना/कार्यक्रमलाई समावेश गर्नुपर्ने,
- तालिम गोष्ठीको लागि नर्म्समा एकरुपता कायम गर्नु पर्ने आवश्यकता रहेको,
- लक्षित समूहको कार्यक्रम के कसरी भएको छ, सोलाई समेत अनुगमन/मुल्याङ्कनका लागि समन्वय हुनुपर्ने
- आगामी दिनमा गैससबाट संचालित योजना/कार्यक्रम थप प्रमागकारी बनाउन सबैको समान चासो र चिन्तन हुनुपर्ने,

७.८. निष्कर्ष:

विकासको मूल ध्येय नै विकासको प्रतिफल जनताको घर घर सम्म पुर्‍याउनु हो । यसको लागि कुनै पनि क्षेत्र विशेषमा कार्यरत निकायहरुको वीचमा कार्यगत सम्बन्ध स्थापित हुनु जरुरत हुन्छ । स्थानीय स्वायत्त शासन ऐन

तथा तत् सम्बन्धि नियमावलीले स्थानीय निकायलाई स्थानीय स्तरमा विकास निर्माण कार्यलाई प्रभावकारी रुपमा अगाडि बढाउनको लागि महत्वपूर्ण भूमिका सुम्पेको छ । आफूलाई सुम्पेको भूमिका अनुसार जिल्ला भित्र संचालन हुने विभिन्न किसिमका कार्यक्रम तथा आयोजनाहरुको प्रभावकारी संचालनलाई सुनिश्चित गर्नु जिल्ला विकास समितिको प्रमुख कार्य क्षेत्र हो । जिल्ला विकास समितिले आफ्नो जिल्ला क्षेत्र भित्र संचालन हुने कार्यक्रम तथा आयोजनाहरुको लक्ष्य तथा उद्देश्य अनुरुप कार्य हुन सके नसकेको सुनिश्चित गर्नु पर्ने हुन्छ । ऐन तथा नियमावलीको भावना अनुसार जिल्लामा कार्यरत सरकारी तथा गैसस ,निजि क्षेत्र लगायतका निकायहरुको वीचमा कार्यरत सम्बन्धलाई बलियो बनाउन वार्षिक समीक्षा कार्यक्रमले महत्वपूर्ण भूमिका खेलेको हुन्छ । यद्यपी वार्षिक समीक्षा कार्यक्रमलाई केवल कार्यक्रममा उपस्थित् भएर प्रगती वाचन गर्ने भन्दा निर्धारित लक्ष्य तथा उद्देश्य अनुसारका कार्य हुन सके नसकेको कुरा सुनिश्चित् गर्ने थलोको रुपमा विकास गर्नु पर्ने हुन्छ । वास्तवमा गम्भिर छलफलबाट मात्र अगाडिको लागि उत्कृष्ट विचार र मार्ग निर्देशन आउन सक्छन् । आगामी दिनहरुमा जिल्ला विकास समितिले वार्षिक समीक्षा कार्यक्रमलाई थप सुदृढ गरी अगाडि बढ्नु पर्ने आवश्यकता देखिन्छ ।

८. पर्वत जिल्ला स्थित सरकारी कार्यालयको बार्षिक बजेट तथा खर्चको विवरण

पर्वत जिल्ला स्थित सरकारी कार्यालय हरुको वार्षिक बजेट तथा खर्च विवरण

		वार्षिक बजेट					वार्षिक खर्च			फिर्ता			[illegible]
		चालु		पूँजीगत			चालु	पूँजीगत	जम्मा	चालु	पूँजीगत	जम्मा	
क्र.सं.	कार्यालयको नाम	द.सि.	रकम रु	द.सि.	रकम रु	जम्मा	रकम रु	रकम रु	रकम रु	रकम रु	रकम रु	रकम रु	
१	पर्वत जिल्ला अदालत	२	१०५४८३२०	१	५०००००	११०४८३२०	९५५८८४३	५०००००	१००५८८४३	९८९४७७	०	९८९४७७	९१
२	जिल्ला निर्वाचन कार्यालय	१	२८००३००	०	०	२८००३००	२२६३४८८	०	२२६३४८८	५३६८१२	०	५३६८१२	[illegible]
३	जिल्ला सरकारी वकिल कार्यालय	२	३००३४००	१	९४५००००	१२४५३४००	२३२६५५९	९०५५११४	११३८१६७३	६७६८४१	३९४८८६	१०७१७२७	[illegible]
४	कोष तथा लेखा नियन्त्रक कार्यालय	४	४५६२०७४	३	११०००००	५६६२०७४	४०७०३५१	१०८८०७०	५१५८४२१	४९१७२३	११९३०	५०३६५३	[illegible]
५	[illegible] तथा [illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
६	जिल्ला [illegible] कार्यालय	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
७	जिल्ला पशुसेवा कार्यालय	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
८	जिल्ला प्रशासन कार्यालय पर्वत	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
९	जिल्ला प्रहरी कार्यालय पर्वत	१	[illegible]	२	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	०	[illegible]	[illegible]
१०	राष्ट्रिय अनुसन्धान जिल्ला कार्यालय	१	[illegible]	१	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	०	[illegible]	[illegible]
११	कारागार कार्यालय पर्वत	१	[illegible]	१	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	०	[illegible]	[illegible]
१२	इलाका प्रहरी कार्यालय	१	[illegible]	१	६००००	[illegible]	[illegible]	६००००	[illegible]	[illegible]	०	[illegible]	[illegible]
१३	[illegible]	१	[illegible]	१	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	०	[illegible]	[illegible]
१४	जिल्ला वन कार्यालय पर्वत	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
१५	जिल्ला [illegible] कार्यालय	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
१६	[illegible] कार्यालय पर्वत	१	[illegible]	२	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
१७	[illegible] कार्यालय पर्वत	१	[illegible]	१	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	०	[illegible]	[illegible]
१८	महिला विकास कार्यालय	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
१९	[illegible]	१	[illegible]		०	[illegible]	[illegible]	०	[illegible]	[illegible]	०	[illegible]	[illegible]
२०	जिल्ला [illegible] कार्यालय [illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
२१	[illegible] सिंचाई [illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
२२	जिल्ला हुलाक कार्यालय	२	[illegible]	१	६००००	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
२३	जिल्ला विकास समितिको कार्यालय	[illegible]	[illegible]	०	[illegible]	[illegible]	[illegible]	०	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
२४	जिल्ला [illegible] कार्यालय पर्वत	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
२५	कुश्मा नगरपालिका कार्यालय	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	०	[illegible]	०	[illegible]
२६	जिल्ला [illegible] कार्यालय	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
२७	जिल्ला आयुर्वेद स्वास्थ्य केन्द्र	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
२८	जिल्ला स्वास्थ्य कार्यालय	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
२९	[illegible] तथा [illegible] विकास [illegible] केन्द्र	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
३०	[illegible] कार्यालय	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
	जम्मा	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	०	[illegible]	[illegible]	०	[illegible]	०	०	०	[illegible]
	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]

९. गत आर्थिक बर्षका मुख्य मुख्य नीतिहरु

१. गरिवी न्यूनिकरण गर्न सामाजिक परिचालनको माध्यमबाट विभिन्न आय आर्जन र चेतनामूलक कार्यक्रमहरु संचालन गर्ने ।

२. कृषि उत्पादन बृद्धि गर्न सघाउ पुऱ्याउने ।

३. सर्वसाधारण जनतालाई तत्काल प्रत्यक्ष फाइदा पुग्ने तथा रोजगार प्रवर्द्धन हुने र आयमुलक कार्यक्रमहरु संचालन गर्ने ।

४. नागरिकलाई सुशासन तथा पारदर्शिताको अनुभूति दिलाउन सार्वजनिक सुनुवाई तथा फरफारकको क्रममा सार्वजनिक ले.प. को व्यवस्था गर्ने ।

५. NGO DESK गठन गर्ने निर्णय भएको तर गठनहुन नसकेको ।

६. विषयगत कार्यालयहरु, गैर सरकारी संघ संस्थाहरु, निजी क्षेत्र, सहकारी आदि विकासका प्रमुख सरोकारवालाहरुसंग समन्वयात्मक तरीकाले विकास गतिविधि अगाडी बढाउन पहल गर्ने ।

७. जिल्लामा हाल भैरहेको सिमित आन्तरिक श्रोतलाई बृद्धि गर्न श्रोत बृद्धि हुने क्षेत्र पहिचान गरी कार्यान्वयन अगाडी बढाउने ।

८. पर्यटन, प्राकृतिक प्रकोप, एच.आइ.भी. एड्स, संचार क्षेत्र नीजिक्षेत्र, जलवायु परिवर्तन, संगठनात्मक सुधार, अन्वेषण, मानव अधिकार, सुशासन, साझेदारी, समन्वय, उद्योग, वाणिज्य, विज्ञान तथा प्रविधि, लैंगिक समता लगायतका क्षेत्रमा जिल्लाको क्षमता र आवश्यकताको आधारमा कार्यक्रम तय गरी कार्यान्वयन गर्ने ।

९. जि.वि.स. मूलत नियमक निकाय भएकोले गै.स.स., सामुदायिक विकास संस्था, उपभोक्ता समिति मार्फत आयोजना कार्यान्वयन गर्ने ।

१०. गतआर्थिक बर्षका मुख्य उपलब्धि तथा सवल पक्षहरु

१. जिल्ला स्तरीय खानेपानी तथा सरसफाइ सम्बन्धी ५ बर्षे रणनितिक वास योजना तयार गरी स्विकृत गरिएको ।

२. जिल्ला विकास समितिका गतिविधीहरु एफ.एम. रेडियो मार्फत् प्रचार प्रसार गर्ने गरिएको ।

३. जिल्ला स्तरका विकासका गतिविधिहरु संचालनमा राजनीतिक दलको समन्वय र सहयोग प्रभावकारी रहेको ।

४. गाउँ विकास समितिको सामाजिक सुरक्षाको सघन अनुगमल गरी तथ्याङ्क अध्यवधिक गरिएको,

५. पर्यटन गुरुयोजनाको निर्माण कार्य सम्पन्न गरी कार्यान्वयन शुरु गरिएको

६. लघुउद्यम विकस कार्यक्रमको सहयोगमा जिल्लाको उद्यम विकास रणनीतिक योजना तयारीको काम अन्तिम चरणमा पुगेको ।

११. जिल्ला विकास समितिले पहिचान गरेका जिल्लाका अवसर तथा सम्भावनाहरु :

- प्रचुर मात्रामा जलविद्युत उत्पादन हुन सक्ने ।
- अर्गानिक खेती प्रणलीको विकास गरी वजारीकरण गर्न सकिने ।
- विविध किसिमको हावापानी पाईनेहुदा वेमौसमी तरकारी,वीउ, सुन्तला,अदुवा, वेसार जस्ता वस्तुहरुको व्यवसायिक उत्पादन गर्न सकिने ।
- पर्यटन गुरुयोजना र DRCN जस्ता गुरुयोजनाहरुको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्न सकेमा आगामी वर्षहरुमा आर्थिक विकासका साथै सवै गाविसमा सर्वयामी सडक पुर्याउन सकिने
- माटेको ढुङ्गाखानी र धुवांकोटमा रहेको फलामको धाउखानी संचालन गरिएमा धेरैले रोजगारी प्राप्त गरी राम्रो आम्दानी गर्न सकिने ।

१२ .सामाजिक जिम्मेवारी र कार्य सम्पादनको लेखाजोखा

सामाजिक जिम्मेवारी र कार्य सम्पादनको लेखाजोखा

सामाजिक जिम्मेवारीको क्षेत्र	**गत वर्ष सम्म**	**प्रयास**	**उपलब्धि**
स्वास्थ्य चौकी एक घण्टा भित्र पैदल बा यातायतको सुविधा भएको घरधुरी			
५ बर्ष मुनीका बालबालिकाको प्रतिशत	१२.५३ %	नियमित कार्यक्रम	१२.५३ %
खोपमा पहुच भएको जनसंस्या (एक बर्ष मुनीका बालबालिकाको आधारमा)	८७%	नियमित कार्यक्रम	९४ %
४ पटक गर्ववती जाच गरिएको महिलाको संख्या (प्रतिशतमा)	५९.८ %	नियमित कार्यक्रम	५५.८
दक्ष प्रसुतीकर्मीबाट प्रसुती गरिएका महिला संख्या	४३ %	प्रसुती केन्द्रमा बृद्धि	५० %
Under 5 yrs population proportion of pneumonia	३६ %		३२.९ %
Proportion of severe pneumonia under 5 yrs children	०.६ %	नियमित कार्यक्रम	१.३ %
Proportion of severe dehydration	०.४ %	नियमित कार्यक्रम	०.६ %
Malariya Positive			
Maternal mortality	२८१ प्रतिलाख	नियमित कार्यक्रम	२२९ प्रतिलाख
Mortality of Under 5 yrs children	६१ प्रति हजार	नियमित कार्यक्रम	५४ प्रति हजार

सामाजिक जिम्मेवारीको क्षेत्र	गत वर्ष सम्म	प्रयास	उपलब्धि
Infant Mortality uner 2 yrs	४८ प्रतिहजार	नियमित कार्यक्रम	४६ प्रति हजार
Total fertility rate (18-49) yrs of women	३.१	नियमित कार्यक्रम	३.६
सव हेल्थपोष्ट वा हेल्थपोष्टबाट सेवा लिने घरधुरी परिवार संख्या	५४.६ %	नियमित कार्यक्रम	६६.७%
शिक्षा			
पूर्व प्राथमिक शिक्षामा खुद भर्ना दर		भर्ना अभियान	८७%
प्राथमिक विद्यालयमा पहुँच नभएका सो उमेर समुहका बालबालिका संख्या प्रतिशत		नियमित कार्यक्रम	१३ %
प्राथमिक तहमा कक्षा दोहोराउने विद्यार्थी		नियमित कार्यक्रम	कक्षा १ मा ८ %
निम्न माध्यामिक तहमा कक्षा दोहोराउने विद्यार्थी			कक्षा ८ मा १३ %
प्राथमिक तहमा तालिम प्राप्त शिक्षक संख्या			९८%
बाह्य सहयोगमा निर्मित विद्यालय कोठा संख्या			१९५
खानेपानी तथा सरसफाई			
पानी पुगेको परिवार संख्या वा प्रतिशत			८९.५६ %
स्वच्छ पानी पुगेको परिवार संख्या वा प्रतिशत			६ %
सौचालय भएको संख्या वा प्रतिशत			१००
खानेपानी सुविधा भएको प्राथमिक विद्यालय			९० %
जनचेतना तथा गरिवी निवारण			
एच.आई.भि र एड्स	८८ जना		१३९ जना
सेवाहरूमा पहुँच			
स्थानीय वजार पुग्न लाग्ने समय			२० मिनेट
कृषि सेवा केन्द्र जान लाग्ने समय			३ घण्टा

संस्थागत क्षमता

जनशक्ति	कुल दरवन्दी संख्या .... पदपूर्ति संख्या ....
नीति तथा कार्यक्रम	१. गरिवी न्यूनिकरण गर्न सामाजिक परिचालनको माध्यमबाट विभिन्न आय आर्जन र चेतनामूलक कार्यक्रमहरु संचालन गर्ने ।

	२. कृषि उत्पादन बृद्धि गर्न सघाउ पुऱ्याउने । ३. सर्वसाधारण जनतालाई तत्काल प्रत्यक्ष फाइदा पुग्ने तथा रोजगार प्रवर्द्धन हुने र आयमुलक कार्यक्रमहरु संचालन गर्ने । ४. नागरिकलाई सुशासन तथा पारदर्शिताको अनुभूति दिलाउन सार्वजनिक सुनुवाई तथा फरफारकको क्रममा सार्वजनिक ले.प. को व्यवस्था गर्ने । ५. विषयगत कार्यालयहरु, गैर सरकारी संघ संस्थाहरु, निजी क्षेत्र, सहकारी आदि विकासका प्रमुख सरोकारवालाहरुसंग समन्वयात्मक तरीकाले विकास गतिविधि अगाडी बढाउन पहल गर्ने । ६. जिल्लामा हाल भैरहेको सिमित आन्तरिक श्रोतलाई बृद्धि गर्न श्रोत बृद्धि हुने क्षेत्र पहिचान गरी कार्यान्वयन अगाडी बढाउने । ७. पर्यटन, प्राकृतिक प्रकोप, एच.आइ.भी. एड्स, संचार क्षेत्र नीजिक्षेत्र, जलवायु परिवर्तन, संगठनात्मक सुधार, अन्वेषण, मानव अधिकार, सुशासन, साझेदारी, समन्वय, उद्योग, वाणिज्य, विज्ञान तथा प्रविधि, लैंगिक समता लगायतका क्षेत्रमा जिल्लाको क्षमता र आवश्यकताको आधारमा कार्यक्रम तय गरी कार्यान्वयन गर्ने ।
भौतिक व्यवस्था	पिक अप - जिप - ट्र्याक्टर - मोटरसाइकल - सरकारी गाडी - २
समन्वय र सहकार्यका प्रयासहरु	१. विषयगत कार्यालयहरु, गै.स.स.हरु, निजी क्षेत्र, सहकारी आदि विकासका प्रमुख सरोकारवालाहरुसंग समन्वयात्मक तरिकाले विकास गतिविधि अघि बढाउन पहल गर्ने । २. जि.वि.स. मूलतः नियमक निकाय भएकोले गै.स.स., समुदायिक विकास संस्था, उपभोक्ता समिति मार्फत् आयोजना कार्यान्वयन गर्ने ।
अन्य सामाजिक सम्पादनका क्षेत्रहरु	पिछडिएका वर्ग, क्षेत्र र समुदायका लागि आर्थिक सामाजिक सवलीकरणका कार्यक्रमहरु ।

१३. सामाजिक जिम्मेवारी वहनको क्षेत्र तथा क्षमताः

सामाजिक जिम्मेवारीको क्षेत्र	सुचक सहितको कामको विवरण
Participation जनसहभागीताको अवस्था कस्तो रह्यो तथा जनसहभागीता वृद्धिका लागी भएका प्रयत्नहरु ।	• सडक खन्ने जस्ता काममा Machineको प्रयोगले गर्दा जनसहभागीतामा कमि भएको • महिला, दलित जनजाती जस्ता पिछडिएका वर्गका व्यक्तिहरुलाइ निर्माण तथा उपभोक्ता समितिमा सहभागीताका लागि विशेष आरक्षण सहित प्रोत्साहन गरिएको ।
Equity/Inclusiveness समानुपातिक प्रतिनिधित्व र समान अवसरलाइ योजनाले कसरी संवोधन गरेको छ ।	• योजना संझौताको क्रममा समानुपातिक प्रतिनिधित्वलाई एउटा आधारको रुपमा लिइएकाले समावेशीका सवालमा संवेदनशील भएको ।
Transparency सुचनामा पहुँच, निर्णयमा सहभागिता तथा आर्थिक पारदर्शिताको शर्तलाई योजनाले कति सम्मान गर्‍यो ।	• योजना किताव, website,hording board, public hearing, regular monitoring र स्थानीय सञ्चार माध्यमहरुको प्रयोग गरी नियमीत सूचना प्रवाह गर्ने गरेको । • योजना निर्माणका हरेक चरणमा समावेशी र समानुपातिक सहभागितालाई महत्व दिने गरेको ।
Quality वस्तु वा सेवाको उत्पादन तथा तिनको quality maintain भएको आधारहरु ।	• विकास निर्माणका अन्य क्षेत्रहरु सवल भएपनि ठुलो लगानी भएको क्षेत्र सडक देखिन्छ तरसडक खन्नु राम्रो भएपनि यसको Regularstandard maintainनभएको ।
Meeting the Targets वाञ्छित उपलब्धि हाशिल गर्नमा भएको सफलताको तह	• सडकहरुको गुणस्तर maintain मा कठिनाइ भएपनि अन्य योजनाहरुको उपलब्धि उल्लेख्य देखिन्छ ।
Social Benefits मानवीय पूंजिको निर्माण, स्थानिय जनताको निर्णय निर्माण क्षमतामा पारेको प्रभाव, लैगिंक मान्यताको कदर, स्वास्थ्य, शिक्षा तथा आर्थिक हैसियतमा भएको बृद्धि, त्यस्तै गरि आयोजनाको कार्यान्वयन पश्चात सामाजिक सम्बन्धमा परेको असर ।	• उद्यमशिलता, सिपविकास लगायतका क्षमता विकासका तालिमले गर्दा पिछडिएका वर्ग तथा क्षेत्रका जनताको आर्थिक सामाजिक सवलीकरणमा निकै सहयोग पुगेको । • समावेशी उपभोक्ता समिति गठन गर्ने गरिएकालेतल्लो वर्गका जनताको निर्णय क्षमतामा बृद्धिहुन गई स्थानीय स्तरमा लैगिंक समावेशीकरणको प्रवर्द्धन भएको ।
Sustainability आयोजनाको दिगोपनाको लागि सृजना गरिएको संरचना र दिगोपनाका स्पष्ट	• Participatory bottom up approach को माध्यमबाट काम गर्दा योजना कार्यान्वयनमा बढेको जनसहभागिता, अपनत्वको विकास र निर्माण गरिएका संरचनाहरुको

आधारहरु ।	प्रभावकारी संरक्षण तथा उपयोग । ● सडक लगायतका पूर्वाधारको विकासमा गरिएको स्थानीय श्रोत साधनको अधिकतम उपयोग र Bio-engineeringअवधारणाको समेत प्रयोग ।

१४. मुख्य मुख्य चुनौती तथा कमि कमजारीहरु (बुदागत रुपमा)

क. विगतको आवधिक योजनाको कार्यावधि सकिएको तर नयाँ आवधिक योजना बनाइ नसकिएकोले तत्कलिन समस्याहरुलाई योजना तर्जुमामा समावेश गरी योजनाबद्ध तथा दीर्घकालीन सोचका साथ विकास गर्न कठिनाई ।

ख. जि.वि.स.को आफ्नै आन्तरिक श्रोत कमजोर भएकोले चालु खर्च धान्न र योजनाहरुको प्रभावकारी अनुगमन तथा मूल्यांकनमा समस्या देखिएको ।

ग. राजनीतिक रुपमा स्थानीय निकायहरु स्वयत्त भएपनि आर्थिक तथा प्रशासनिक हिसावले परनिर्भर हुनुपरेकोले स्थानीय स्वायत्त शासन ऐन तथा नियमले परिकल्पना गरेजस्तो जनउत्तरदायी र प्रभावकारी हुन नसकेको ।

घ. जिल्लाका सम्पूर्ण गा.वि.स. र नगरपालिका क्षेत्रलाई खुल्ला दिसामूक्त घोषणा गरिएको भएपनि जिल्लाका विभिन्न स्थानहरुमा यसको व्यवहारिक रुपमा कार्यान्वयनमा नआएको ।

ङ सडक निर्माण तथा अन्य भौतिक विकासका संरचना निर्माणमा यान्त्रिक प्रयोगलाई बढवा दिइने गरेकोले स्थानीय वातावरणमा नकरात्मक प्रभाव देखिएको ।

च. कुनै पनि विकास आयोजना संचालन गर्दा उपभोक्ता समिति मार्फत् सम्फौता तथा निर्माण गरिने तर त्यसको मर्मत संभार तथा व्यवस्थापनमा उचित ध्यान नदिने गरेकोले विकास आयोजनाहरुको दिगोपनामा कमि आएको ।

छ. जिल्लाका ग्रामीण सडकको उचित व्यवस्थापन गर्न नसकेकोले सडक अव्यवस्थित हुनुका साथै यातायात व्यवसायीले मनपरी भाडा लिने गरेकोमा नियमनकारी निकायको प्रभावकारी अनुगमन हुन नसकेको ।

१५. सामाजिक जिम्मेवारी पुरागर्न स्थानीय निकायले चाल्नुपर्ने कदमहरु तथा सुझावहरु :

क. जिल्ला विकास आयोजनाहरु संचालन गर्दा स्थानीय श्रोत साधनहरु अधिकतम परिचालन हुने तथा जनसहभागिता बढ्ने खालका योजनाहरुलाई प्राथमिकतामा राख्नु उपयुक्त हुने देखिन्छ ।

ख. जिल्लाका विभिन्न विकासका साझेदार संघ संस्थाहरुको कार्यक्षेत्र सुगममा मात्र केन्द्रीत नगरी दुर्गम तथा पिछडिएका क्षेत्र तथा वर्गसम्म पुऱ्याउनका लागि जि.वि.स.ले उचित समन्वय र पहल गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

ग. योजना पुस्तिकामा विभिन्न आयोजनाका शिर्षकमा विनियोजित रकमको साथमा उपलब्धि मापन सुचक सहितको वार्षिक लक्ष्य किटान गर्नु आवश्यक देखिन्छ ।

घ. गा.वि.स.हरु लक्षित वर्गलाई बजेट विनियोजन गर्न नसक्ने तर पुनः त्यही शिर्षकमा बजेट माग गर्दा स्विकृत हुने गरेकोमा जि.वि.स.ले विषेश सतर्कता अपनाउनुपर्ने देखिन्छ ।

ङ. सडक विस्तार गर्दा संवेदनशील स्थानहरु जस्तैः धार्मिक, ऐतिहासिक, सांस्कृतिक, पुरातात्विक, पर्यटकीय तथा उत्पादनशील भूमिलाई सकेसम्म नकारात्मक प्रभाव नपर्नेगरी पूर्व सर्भेका आधारमा निर्माण गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

च. विकास निर्माणका आयोजनाहरुको कार्यान्वयन गर्दा तोकिएकोसमयमा सम्पन्न गराउन सम्बन्धित स्थानीय निकायले विषेश पहल गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

छ. विकास आयोजनाहरुको सम्पन्न हुने दर हेर्दा सडकको तुलनामा खानेपानी तथा संस्थागत शौचालय निर्माणको काममा तोकिएको भन्दा बढी समय लागेको पाइन्छ । यस जिल्लामा पनि गत आर्थिक बर्षका आयोजनाहरुको सम्पन्न दर मूल्यांकन गर्दा त्यही खालको नतिजा देखिएकोले यसका जिम्मेवार कारणहरुको समयमै पहिचान गरी शौचालय निर्माण तथा खानेपानी जस्तो जनस्वास्थ्य तथा महिलाको जिम्मा मानिने पानी संकलनको समयमा कमि आई महिला तथा बालवालिकाहरुको सामाजिक सशक्तिकरणमा प्रत्यक्ष रुपमा छिटो सहयोग पुग्ने भएकोले त्यस प्रकारका आयोजनाहरुलाई अग्रधिकार दिई प्राथमिकतामा राख्न सके समाजमा सकारात्मक प्रभाव पर्ने देखिन्छ ।

१६. निष्कर्ष तथा सुझाब

१६.१. सामजिक परीक्षणबाट देखिएका सवल पक्षहरु (Strength)

- ➢ स्थानीय निकायको कार्यक्रम तथा उपलब्ध हुने सेवा वारे प्रभावकारी रुपमा जानकारी भएको ।
- ➢ स्थानीय निकायको सेवाको उपलब्धी र पहुँचमा वृद्धि हुदै गएको ।
- ➢ योजनाहरुको कार्यान्वयनमा स्थानीय जनसहभागिताको जनचासो बृद्धि भएको ।
- ➢ योजना निर्माणका लागि सुधार गर्नु पर्ने पक्षको सुझाव संकलन भएको ।
- ➢ स्थानीय निकायको सेवा प्रतिको कमजोरी बारे छलफल भएको ।
- ➢ प्रत्यक्ष अन्तरक्रिया (सेवाप्रदायक निकाय र सेवाग्राहिहरुमा)
- ➢ योजनामा सम्बन्धित निकायको जवाफदेहिता बृद्धि ।
- ➢ जनसहभागितामा बृद्धि ।
- ➢ समावेशीकरणको सुरुवात ।

१६.२.सामाजिक परीक्षणबाट देखिएका चुनौती वा कमिकमजोरीहरु (**Challenges & Weakness**)

- ➢ २/३ वटा निकायको लगानी एकै ठाउँमा भएकोले छुटयाएर देख्न नसकिने, हिसावहरु एकिन नभएको पाईएको ।
- ➢ सम्बन्धित निकायको अनुगमन पक्ष फितलो
- ➢ प्राविधिकहरुको ढिलासुस्ती
- ➢ योजनामा एकल जिम्मेवारी/ पदाधिकारीहरुमा योजनाको जिम्मेवारीहरु बाडफाँड नभएको ।
- ➢ टोल र वडाले तर्जुमा गरेको भन्दा पनि फरक योजना छनौट परेको
- ➢ योजनाहरु टुक्रियर स-साना योजना भएकोले समस्या ।
- ➢ हरेक योजनामा सहभागितामुलक ग्रामिण लेखाजोखा नगरीएको ।
- ➢ विभिन्न किसिमको अध्ययन तथा सर्वे गरेको योजनाको प्राविधिक तथा अध्ययन प्रतिवेदन सार्वजनीक नहुनु,
- ➢ योजनामा उपभोक्ताले लगानी गर्न पर्ने (कार्य सम्पन्न भएपछि मात्र भुक्तानी दिने)
- ➢ महिला समावेशीकरण न्युन।

१६.३. मुख्य उपलब्धी :

- ➢ जिविस पर्वतले सामाजिक परिक्षण कार्यक्रम सम्पन्न गरेको छ ।
- ➢ स्थानीय सरोकारवाला निकायहरुको चासोमा अभिवृद्धि भएको छ ।
- ➢ सम्पुर्ण वडामा योजनाहरु नपुगेकोले आगामि दिनमा त्यस्ता योजनाहरु सबै वडामा पुयाउनका लागि सुझाब प्राप्त भएको छ ।
- ➢ जिविसका गतिविधिहरुको जानकारी र स्थानीयवासी तथा सरोकारवालाहरुको भनाई गुनासा तथा पृष्ठपोषणको आदान प्रदान भएको छ ।
- ➢ आगामि दिनमा सम्पुर्ण स्थानमा योजनालाई प्राथमिकता दिई जिविसका प्रदिबद्धता आएको छ ।

१६.४ सिकाई

- कार्यक्रमको आयोजना गर्दासरोकारवाला मात्र नभई स्थानीय उपभोक्ता समितिको पनि सहभागि गराउन सकेको भए अझै प्रभावकारी हुने थियो ।
- योजना बनाउदा लक्षित वर्गको आवश्यकता र स्थलगत अनुगमन गरेर बनाउनु पर्ने ताकि योजनामा सबैको प्रतिनिधित्व होस् ।

१६.५ सामाजिक जिम्मेवारी पुरागर्न जिविसले चाल्नुपर्ने कदमहरु (Suggestions)

- फिल्ड अनुगमनलाई बढि ध्यान दिनु आवश्यक छ ।
- योजना छनौट गर्दा स्थानीय आवश्यकताका आधारमा टोल तथा वडा तहबाट आएका योजना क्रमश प्राथमिकता दिनु पर्ने ।
- मागमा आधारित योजनालाई साना योजना भन्दा ठुलो र दिगो हुने योजना छनौट गर्ने ।
- सफल र पारदर्शि योजनाका पदाधिकारीहरु पुरस्कृत गरीनु पर्ने
- सामाजिक परिक्षणको प्रतिवेदन प्रस्तुत गर्दा विस्तृत विवरणहरु सहित प्रस्तुत गरिनुपर्ने ।
- सञ्चालित योजनाहरुमा दोहोरिन गएको पाईए त्यसको वास्तविकता प्रस्तुत गरीनुपर्ने ।
- आवधिकजिल्ला विकास योजना तयारी र कार्यान्वयन गर्ने ।
- प्राथमिकता क्षेत्र पहिचान गरी सो क्षेत्रको विकासमा विशेष ध्यान पुऱ्याउने
- लक्षित वर्गको विकासका लागि सहयोगी कार्यक्रमसँगै सचेतीकरण कार्यक्रम संचालन गर्ने
- जिविसको को आन्तरिक आय बृद्धिमा विशेष जोड दिने ।
- स्थानीय स्रोत साधन, श्रम र सीपको विकास र उपयोगमा ध्यान पुऱ्याउने
- संचालित योजनाहरुको प्रभावकारी अनुगमन मूल्याङ्कनको व्यवस्था मिलाउने ।

१६.६. निष्कर्षः

निष्कर्षमा भन्नुपर्दासामाजिक परीक्षण कार्यक्रमले आम नागरीकमा केहि सचेत पार्ने काम गरेको छ । नेपाल सरकारले यो कार्यक्रम आम नागरीकलाई जागरुक तथा सम्बन्धित निकायलाई जवाफदेहि बनाउने उदेश्यले गरेको हो । सरकारी सेवा विशेष गरी स्थानीय निकायको योजना तहमा नागरीकको पहुँचमा बृद्धि गर्नखोजेको देखिन्छ । यति मात्र नभई सेवा ग्राहि, सेवा प्रदाय निकाय र सरोकारवाला पक्ष विचको सम्बन्धलाई राम्रो बनाउन खोजेको छ । जिविस पर्वतले यस्तो कार्यक्रम आगामि दिनमा निरन्तरता दिन सके प्रभावकारी हुने देखिन्छ ।

अनुसुची १

१७. जिल्ला विकास समिति पर्वतको कर्मचारी र पदपूर्ति सम्बन्धि विवरण

मिति २०७० फागुनमा संचालित लोकतान्त्रिक गणतन्त्र नेपाल पछिको छैटौ जिल्ला परिषद पर्वतले कार्यरत कर्मचारीको विषयमा निम्ननुसार निर्णय गरेको छ :

आ.व. २०६४/६५ को वार्षिक योजना तर्जुमाका लागि संचालित जनआन्दोलन २, पछिको प्रथम जिल्ला परिषदबाट परित जिल्ला विकास समितिका निम्न दरबन्दीहरुलाई नै यस परिषद बाट अनुमोदन गर्ने र आगामी दिनमा सांगठनिक अध्ययन तथा आर्थिक विश्लेषणका आधारमा नया दरबन्दी सृजना गर्ने निर्णय गरिएको छ :

क्र. सं.	पद	श्रेणी	संख्या	अर्थिक श्रोत	शाखा विभाजन	स्थायी पदपूर्ति		करार सेवामा
						बाँकी	पुरा	
१	कायक्रम अधिकृत	अधिकृतस्तर छैटौं	२	को-१,+प्र.अ.-१	सामाजिक+सूचना	१	१	
२	लेखापाल(अधिक्षक)	सहायकस्तर पाचौं	१	प्र.अ.	आ.ले.प.शाखा	०	१	
३	सब इन्जीनियर(ओ.सि.	सहायकस्तर पाचौं	४	प्र.अ-१ +को-३	जिल्ला प्राविधिक का.	०	४	
४	क.अपरेटर	सहायकस्तर पाचौं	१	प्र.अ.	कम्प्युटर कक्ष	१	०	
५	ना.सु.	सहायकस्तर पाचौं	२	प्र.अ.	योजना+प्रशासन	०	२	
६	सव ओ.सि.	सहायकस्तर चौथो	२	प्र.अ.	जिल्ला प्राविधिक कार्यालय	२	०	१
७	खरिदार	सहायकस्तर चौथो	४	प्र.अ.	सूचना+पंजीकरण, द.च.+जिन्सी+योजना	२	१, १ बढुवा	
८	सह–लेखापाल	सहायकस्तर चौथो	३	प्र.अ.	लेखा+राजस्व+आलेप	३	०	
९	सवारी चालक	सहायकस्तर तृतीय	२	प्र.अ.	जिविस	०	२	
१०	कार्यालय सहयोगी	श्रेणी विहिन	६	प्र.अ.-५+को-१	जिविस	०	४	२
११	भान्छे	श्रेणी विहिन	२	कोष	स्थाविअ+सभापति	वर्तमान व्यवस्थामा स्थायी नहुने		२
१२	कुचिकार	श्रेणी विहिन	१	कोष	जिविस			१
		जम्मा	३०	कोष-८, प्र.अ.-२२		११	१६	५

नोट : सहायक कम्प्युटर अपरेटर पदमा १ जना करार सेवामा नियुक्त भई काम गरिहेको,

माथि उल्लोखित जिविसका कर्मचारीहरुको अतिरिक्त जिल्ला विकास समितिमा निम्नानुसारका कर्मचारीहरु रहने ब्यवस्था छ ।

क्र.स.	पद र श्रेणी	दरवन्दी सं.	पदपूर्ति सं.	कैफियत
१.	स्थानीय विकास अधिकारी (रा.प.द्धितिय)	१	१	स्थायी
२.	योजना अनुगमन तथा प्रशासकिय अधिकृत (रा.प. तृतिय)	१	१	स्थायी
	लेखाअधिकृत (रा.प. तृतिय)	१	१	स्थायी
३.	लेखापाल (रा.प.अ. प्रथम)	१	१	स्थायी
४.	गा.वि.स. सचिव (रा.प. तृतिय)			स्थायी
५.	गा.वि.स. सचिव (रा.प. अन. प्रथम) - ना.सु.			स्थायी
६.	गा.वि.स. सचिव (रा.प.अन. द्धितिय) - खरिदार			स्थायी
	कुल जम्मा			

सन्दर्भ सामाग्री

केन्द्रीय तथ्यांक विभाग (२०६९) *राष्ट्रिय जनगणना २०६८, संक्षिप्त नतिजा,* काठमाडौ, नेपाल ।

जि.वि.स. (२०७०) *आ.व. २०७०/०७१को वार्षिक प्रगति विवरण,* जिल्ला विकास समिति पर्वत ।

जि.वि.स. (२०७०) *जिल्ला विकास योजना पुस्तिका (आ.व. २०७०/०७१),* जिल्ला विकास समिति पर्वत ।

जि.वि.स. (२०७१) *जिल्ला विकास योजना पुस्तिका (आ.व. २०७१/०७२),* जिल्ला विकास समिति पर्वत ।

जि.वि.स. (२०६९) *सामाजिक परीक्षण प्रतिवेदन, २०६९,* जिल्ला विकास समिति पर्वत ।

नेपाल सरकार (२०५५) *स्थानीय स्वायत्त शासन ऐन,२०५५,* काठमाडौ, नेपाल ।

नेपाल सरकार (२०५६) *स्थानीय स्वायत्त शासन नियमावली, २०५६,* काठमाडौ, नेपाल ।

नेपाल सरकार (२०६४) *स्थानीय निकाय आर्थिक प्रशासन नियमावली, २०६४,*काठमाडौ, नेपाल ।

नेपाल सरकार (२०६८) *स्थानीय निकाय समाजिक परीक्षण कार्यविधि २०६७,* स्थानीय विकास मन्त्रालय, काठमाडौ, नेपाल ।